

NVE

v/Erlend Bjerkestrand

Postboks 5091, Majorstua

0301 Oslo

Bergen 22. oktober.2018

Innspill Nasjonal ramme for vindkraft på land

«Hordaland har unike landskapskvaliteter. Fjordlandskapet i Hardanger med fruktbygdene er knytt til nasjonal identitet og Norges høge attraksjonsverdi som reisemål internasjonalt. Men også lyngheiane og det historiske kulturlandskapet langs kysten er høgt verdsett.» **Råd om landskap i kommunal planlegging i Hordaland, 2011¹**

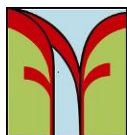
«Norge ligger i utkanten av det eurasiske kontinentet, med store variasjoner fra nord til sør, fra kyst og fjord til innlandsdaler og fjellvidder. Kombinasjonen av topografi, nordlig beliggenhet og påvirkning fra varme havstrømmer har gitt opphav til en stor variasjon i naturgrunnlag – unik i europeiske sammenheng. Dette har igjen gitt opphav til et kulturelt mangfold av lokale og regionale tilpasninger. Landskapet er tatt i bruk nesten overalt hvor det er livsgrunnlag – med en rik arv av kulturspor som resultat. Hvordan forholder vi oss til denne grunnvollen i våre omgivelser? Tar vi den for gitt? Eller bryr vi oss først når endringene skjer så raskt at vi føler oss fremmedgjort og ikke kjenner oss igjen? I hvilken grad gir vi landskapet tilstrekkelig legitimitet og egenverdi? Hva må gjøres for å ta vare på og formidle de verdiene som vi ser på som selvsagte, og som vi ofte ikke oppdager før de er i ferd med å forsvinne?»²

Arbeidet med Nasjonal ramme for vindkraft er viktig. Rammen skal peke på områder som mest egnet for vindkraft hvor det er gode vinderessurser, ledig nettkapasitet og relativt lavt konfliktnivå i forhold til andre viktige samfunnshensyn.

Landskap er rammene som rommer sporene etter milliarder av år med geologiske prosesser, evolusjon og tusenvis av år med menneskelig aktivitet. Nettopp fordi landskap er så fundamentalt ratifiserte Norge den europeiske landskapskonvensjonen nesten 3 år før den trådte i kraft 1. mars 2004. 40 signaturland har forpliktet seg til og blant annet «*integre landskap i politikk på områder som kan ha direkte eller*

¹ Råd om landskap i kommunal planlegging 2011 <https://www.hordaland.no/globalassets/for-hfk/plan-og-planarbeid/regionale-plantema/landskap-web.pdf>

² Strategi for arbeid med landskap, 2007 – RA og MD <https://www.riksantikvaren.no/Tema/Landskap/Felles-landskapsstrategi>

indirekte innvirkning på landskap», «bidra til å bevisstgjøre folk i det det sivile samfunnet, private organisasjoner og offentlige etater» og «gi befolkningen, lokale og regionale myndigheter og andre mulighet for å medvirke i landskapspolitikken». ³ Det er 11 år siden Riksantikvaren sammen med den gang Direktoratet for naturforvaltning påpekte at vindkraft «er en ny energiressurs med potensial for dramatiske landskapsendringer» i Strategi for arbeid med landskap. Et arbeid som skulle implementere landskapskonvensjonen. Likevel kan det virke som vi ikke har kommet spesielt langt på prosjektet «hvilke landskap er viktig nok til at vi vil prioritere landskap fremfor vindkraft»? Rundt 20 TWh vindkraft er ifølge NVE enten bygd ut, under bygging, investeringsvedtatt eller konsesjonsgitt. Direktoratets egne prognoser viser 10 TWh til innen 2030. Dersom rammen skal lykkes med å bidra til å redusere negative konsekvenser er det noen forutsetninger:

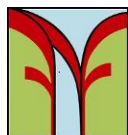
1. Vindkraft på land er industrianlegg som påvirker landskap-, natur-, og friluftslivsverdier på en dramatisk måte. Utgangspunktet for rammen må da være at områder med slike vesentlige verdier ekskluderes.
2. Norge har et unikt landskap i europeisk sammenheng og en essensiell del er de større, sammenhengende områdene med urørt preg som har avgjørende betydning ikke bare for landskap, men enda viktigere, for å sikre et representativt utvalg av norsk naturmangfold. Da kan vi enten vente på kunnskapsgrunnlaget eller så må vi ekskludere med enda bredere pensel for å ivareta føre-var prinsippet.
3. Norge har en utfordrende topografi, men en samfunnsmessige flat struktur. Det førstnevnte gjør at inngrep blir større med sprengning, skjæringer og fyllinger og det andre fordrer reell og bred medvirkning for å sikre en god ramme. Medvirkning er også den mest grunnleggende forpliktelsen i den europeiske landskapskonvensjonen.

I sum må eksklusjonskriteriene være demokratisk så vel som faglig forankret og øvelsen med å ekskludere burde vært tatt mye lenger i regionene før NVE skulle ferdigstille analysene. Da kunne Lindås, Vaksdal og Voss kommune spilt inn at andre verdier knyttet til analyseområde 17 og 18 er uforenelig med vindkraft. Etne kommune kunne spilt inn at analyseområde 15 er uaktuell. Fylkeskommunen kunne spilt inn at alle de fire områdene i fylket vårt bør ekskluderes fra det videre arbeidet med nasjonal ramme for vindkraft på land grunnet uforenelige verdier.

Boka «*Reflections and proposals for the implementation of the European Landscape Convention*» ble utgitt i 2017. I kapittelet som omhandler landskap og vindkraft leser vi at den eksponentielle veksten av vindkraft i noen medlemsstater gir en stor belastning for landskapet. Vindkraftanlegg er så store og problemene forbundet med transport, støy og skygge (blant annet) gjør at slike anlegg utgjør et spesielt utfordrende problem i arealplanlegging. ⁴ Det påpekes også i arbeidet som gjøres for å implementere konvensjonen at det er nødvendig å løse konfliktene relatert til fornybare kilders konsekvenser på

³ «Den europeiske landskapskonvensjonen» 2014.05.07 <https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan--og-bygningsloven/plan/internasjonalt-plansamarbeid/landskapskonvensjonen/id410080/>

⁴ Landscape Dimensions, Council of Europe 2017 <https://rm.coe.int/landscape-dimensions-reflections-and-proposals-for-the-implementation-/1680714487>

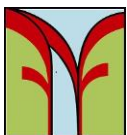
landskap (vindkraftanlegg og solparker, etc.), det påpekes at dette kun kan oppnås gjennom deltakende demokratiske mekanismer.

Relevante direktorat påpekte utfordringene knyttet til vindkraftanlegg og landskap i 2007 i strategi for arbeid med landskap. Likevel og på tross av forpliktelsene i den europeiske landskapskonvensjonen, opplever vi mer enn 10 år senere hastverk som den prosessledende faktoren. Hvor tidsfristen for oppdraget overskygger behov for kunnskapsinnhenting og regional og lokal medvirkning.

Debatten er ikke ny. Men vi opplever at fjell- og kystlandskapene våre ikke har tilstrekkelig beskyttelse. Vi mangler en nasjonal landskapsstrategi, DNT har påpekt i tidligere resolusjoner at det ikke finnes noen helhetlig plan for å ta vare på viktige landskapsverdier. Dagens nasjonale miljømål er ikke gode nok. Fra tidligere nasjonale resultatmål i St.meld.nr. 21(2004-2005) Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand (RM) finner vi noe mer konkret: «*Fjellområdene skal forvaltes som landskap der kultur- og naturressurser, næringsmessig utnyttning og friluftsliv sikres og gjensidig utfyller hverandre.*» Dette målet er fremdeles relevant fordi det ble vedtatt under den første bølgen av vindkraft på land, og ikke minst fordi intensjonen med målet ikke er ivaretatt av gjeldende nasjonale miljømål.

Brorparten av de åpne områdene i Hordaland er fjellområder. Store areal er også klassifisert som sårbart høyfjell av stor verdi av Hordaland fylkeskommune i forbindelse med arbeidet med fylkesdelplan for småkraftverk. Spesielt vil utbygging av vindkraft i analyseområde 18 med Stølsheimen, 17 med Kvammafjellene og Bergsdalen og 15 med Etnefjellene gå på tvers av tidligere nasjonale resultatmål. Friluftslivet har forutsetninger: «Opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse». Gigantprosjektet som Norsk Vind Energi har lansert i Stølsheimen vest på 1500 MW illustrerer poengene godt. Deler av området er allerede merket etter gjentatte runder med vannkraftutbygginger, men det er fremdeles mye verdier igjen. Det er et sammenhengende inngrepsfritt område fra Landskapsvernområde, via Sundagsfjellet, Eldhusfjellet og helt ned til Gråsida. Dette området er en del av indrefiletten til Bergen og Hordaland turlag og Voss Utferdslag. Et område lagene har jobbet i og for i flere mannsaldre. Sti og Varde hadde en flott artikkel på trykk da Vardadalsbu ble åpnet, en av hyttene som kan bli innlemmet i Nord-Europas største vindkraftverk. Hytten ble hyllet som et nytt knutepunkt i Stølsheimen. Vardadalsbu ligger ved foten av Eldhusfjell på kote 1206. Utsikten fra Sundagsfjellet omtales slik i Sti Varde og artikkelen:

I klarvær er det sikt fra Sundagsfjellet helt til havs. Du kan se fem større breer: Ålforbreen/Gjegnaluundsreen, Jostedalsbreen med sidebreer, Fresvikbreen, Hardangerjøkulen og Folgefonna. Dessuten ser du regnet vestfra og med solen: Lihesten, Alden, Kvamshesten, Hurrungane, Stølsnostind og Falketind i Jotunheime, Syrdalsbreen og Storskavlen, Raundalsfjellene(Hondalsnut/Skipadalsnut/Olsskavlen), Bergsdalsfjellenemed den karakteristiske kjegleformete Skrott, fjellene ved Rosendal, ja til og med nordsiden av Gulfjellet langt i sørvest. Ganske utrolig fra et fjell på 1257 meter. STI OG VARDE 1991

Riksantikvaren og den gang Direktorat for naturforvaltning var tydelig på viktigheten av å bevare sammenhenger i landskapet. I tidligere omtalte Strategi for arbeid med landskap pekes det på at strategiene skulle utvikle en landskapsforvaltning der:

- Landskap forvaltes og videreutvikles slik at landskapsbilde, naturmiljø og kulturmiljø med økologiske og kulturhistoriske sammenhenger ivaretas.
- Helhetsvurderinger av disse sammenhengene og landskapets særpreg ligger til grunn ved nasjonale, regionale og lokale beslutninger som påvirker landskapet.
- Mangfoldet av landskapstyper blir ivaretatt også i et langsiktig perspektiv

Kunnskapsgrunnlaget

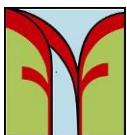
Første punktet er det som er viktigst i denne sammenheng – elefanten i rommet er heldigvis påpekt allerede av Miljødirektoratet i temarapportene for blant annet sammenhengende naturområder, friluftsliv, flaggermus og fugl. Kunnskapsgrunnlaget er ikke tilstrekkelig. Naturmangfoldloven §8 peker på at kunnskapsgrunnlaget skal stå i rimelig forhold til sakens karakter og risiko for skade på naturmangfoldet. Mangfoldet er på flere nivå fra arter til landskap. Beskrivelsen av «Sundagsfjellutsikten» skildrer landskapsopplevelsen man får når man vandrer i fjellet som veldig sårbar selv for isolerte utbygginger av vindkraft på land.

Status for kunnskapsgrunnlaget spiller på lag med behovet for ny fornybar kraft i Norge. Behovet er der på samme måte som kunnskapen, men behovet er heller ikke tilstrekkelig avklart. Vi må gjennomføre en skikkelig prosess som kan munne ut i et bindende grønt veikart for Norges bidrag i henhold til Paris-avtalen. Det er unødvendig og kunnskapsmessig prematurt å legge til rette for en storstilt nedbygging av våre gjenværende, sammenhengende naturområder nå. Vi kan derimot gjøre veldig mye annet som monner i forhold til klima. Dersom vi ønsker. Arbeidet med rammen må snus på hodet, vi vet nok om norsk natur og konsekvenser av vindkraftverk til å utelukke areal for vindkraftverk. Vi vet ikke nok til at vi kan konkludere med at noen områder er «mest egnet». Nasjonal ramme kan ikke bli noe annet enn det ingrediensene tilsier – det kan kun bli et kart som viser hvilke områder vi ikke skal ha vindkraftverk.

Vi vil gjennomgå de ulike kriteriene vi mener må inkluderes og deretter hvordan de ulike temaene vektles inn i de fire ulike analyseområdene som er foreslått i Hordaland. Kunnskapsgrunnlaget i Hordaland er godt og situasjonen hos oss enkel – Alle de fire analyseområdene i fylket har vesentlige verdier som er uforenelige med utbygging av vindkraft. Hvorfor analysere områder for vindkraft som åpenbart ikke kan inngå i mest egnete områder?

Oppdragsbeskrivelsen

I bestillingen fra Kraft til endring etterspør politikerne «større områder hvor det kan ligge til rette for utbygging av vindkraft på land». Ønsket skal avveies opp mot andre viktige miljø- og samfunnshensyn. Kunnskapsbasert forvaltning krever kunnskap, forvaltningsloven § 17 likeså. Innenfor flere sentrale tema er som nevnt kunnskapsnivået ikke godt nok. Ergo må Norges vassdrags- og energidirektorat melde til departementet at Stortingets oppdrag ikke lar seg gjennomføre. Oppdragsbeskrivelsen må være basert på hva som er mulig, gitt det kunnskapsnivået vi har og som er under oppbygging.

Offentlige beslutninger som påvirker naturmangfold skal så langt det er rimelig være kunnskapsbasert – og dette kravet skal stå i et rimelig forhold til sakens karakter heter det i §8 i naturmangfoldloven. Ved å kartfeste store områder som mest egnet for vindkraft åpner Nasjonal ramme den første porten til et koordinert og planlagt angrep på norsk natur. Vi må tilbake til det organisasjonene ba om opprinnelig, nemlig en plan som sikrer verdifulle natur- og friluftslivsområder fra utbygging av landbasert vindkraft. En verneplan for kyst- og fjellandskap mot vindkraftutbygging og andre tyngre, tekniske inngrep. En slik plan vil effektivisere konsesjonsprosessen, ved at åpenbare nei-prosjekt kan gis tidligavslag basert på rammen, og dermed faktisk dempe konfliktnivået.

Vindkraftverk er arealkrevende og landskapspregende. Anleggene medfører permanente og dramatiske inngrep med omfattende vegutbygging, sprengning og planering i det som ofte er naturområder uten dominerende menneskelige landskapselementer fra før. Når kunnskapsgrunnlaget ikke underbygger utpeking av mest egnede områder for vindkraftverk forutsetter Forum for natur og friluftsliv at direktorat og departement tar nødvendige grep for å hegne om kunnskapsbasert forvaltning av naturmangfold ved å fremme saken på nytt for Stortinget.

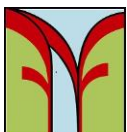
Konsesjonsprosess og håndtering av miljøhensyn

Konsesjonsprosessen vil bestå selv om en nasjonal ramme implementeres som et faglig råd. En velfungerende konsesjonsprosess må lykkes med å kartlegge og avveie fordeler og ulemper ved utbygginger av vindkraftverk. Dette har vist seg vanskelig. Miljødirektoratet meldte i 2015 om utfordringer ikke bare med å kartlegge de negative konsekvensene med vindkraftverk, men at det er utfordrende å vurdere nyttedelen også. MD foreslo derfor at det skal kreves at søknader dokumenterer gjennomføring av stedsspesifikke målinger i produksjonshøyde.

Utfordringene man i dag ser med Guleslettene viser at utfordringene knyttet til at det er eksempelløsninger som vurderes i konsesjonsprosessen. MD pekte også på denne problemstillingen i sin rapport «*Dagens praksis for involvering i detaljplanen er at fylkesmannens eventuelle deltakelse følger av en eksplisitt formulering i konsesjonsdokumentet. Vi mener at både typen inngrep og det store handlingsrommet innenfor konsesjonen, tilsier at det bør åpnes for fast medvirkning fra den regionale miljøforvaltningen/fylkesmannen også i detaljplanfasen. Fylkesmannen bør ganske enkelt få bestemme sin egen medvirkning i detaljplanleggingen.*»⁵

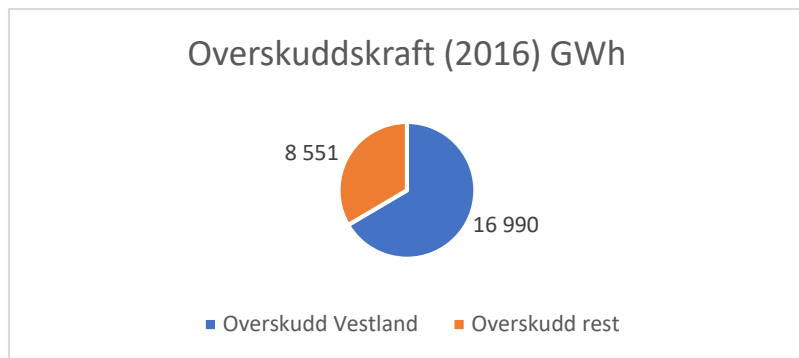
NVE har også pekt på at det gis «åpne» konsesjoner med rom for fleksibilitet slik at utbygger kan få mest mulig kraft ut av området. Dette er et tillitsbasert system som det er vanskelig å se at noen andre enn utbyggere er tjent med. Skal vi stanse tap av verdifull natur er det i alle fall ikke mulig å fortsette slik.

⁵ VINDKRAFT: Håndtering av miljøhensyn i konsesjonsordningen – situasjonsbeskrivelse og anbefalinger 2015
<http://www.miljodirektoratet.no/Documents/Nyhetsdokumenter/vindkraft-miljohensyn-konsesjonsordningen201015.pdf>

Vestlandet er i en særstilling

I 2016 produserte Hordaland 20 255 GWh, fylket som er nærmest er Nordland og vår regionpartner i nord Sogn & Fjordane med 17 045 GWh. Vestland står for 25% av kraftproduksjonen, og har samlet et overskudd på nærmere hele nordfylkets produksjon. Figur 1. er basert på tall hentet fra SSB⁶ og viser at Vestland sitt overskudd utgjør 2/3 av det nasjonale overskuddet.

Figur 1 Overskuddskraft Norge 2016

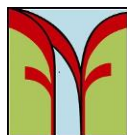
Samlet belastning

De siste 100 årene har vannkraft vært industri- og samfunnsbygger i Norge generelt, og på Vestlandet spesielt. Men ikke uten kostnad. Hordaland og Sogn & Fjordane har allerede gitt avkall på verdifulle naturkvaliteter for å sikre nødvendig vannkraftutbygging. Vurdering av samlet belastning av energitekniske inngrep må være et sentralt tema når det skal vurderes om Vestland har plass til mer arealkrevende fornybar produksjon.

For hovedøkosystemet fjell peker MD på et annet viktig arbeid som er gjort nylig – nemlig ekspertrådet som har utarbeidet et forslag for fagsystem for fastsetting av god økologisk tilstand. Forslaget er at god økologisk tilstand er natur som klarer seg uten vaktmester. Hvor menneske inkluderes som en del av naturen for å høste og oppleve den, men ikke varig endre den med tyngre tekniske inngrep. Rådets beskrivelse av landskapsøkologiske mønstre for lavalpin og mellomalpin sone innenfor hovedøkosystem Fjell handler i hovedsak om størrelse og fravær av inngrep. Men fungerer også godt som en huskeliste over samlet belastning og utfordringer som økosystem i disse sonene må hanskles med: *"I et intakt økosystem må arealene også være store nok til at de kan sikre artenes populasjonsstørrelse og struktur, og det bør således ikke forekomme nevneverdige arealendringer som vegbygging, jernbaneutbygging, industriutbygging, hyttebygging, skianlegg, tilrettelegging av storstilt økoturisme og infrastruktur knyttet til slik menneskelig påvirkning av landskapet. Hvis landskapet er sterkt fragmentert, må de gjenværende leveområder være store nok og nære nok hverandre for å sikre langsiktig overlevelse av artene"*

Vi må forvalte økosystem og ikke sektorer. Det er summen av inngrep som gir påvirkning. På samme måte som man i klimasaken har regnet seg frem til et karbonbudsjett bør forvaltningen komme frem til

⁶ SSB, Elekrisitet, År <https://www.ssb.no/energi-og-industri/statistikker/elektrisitet/aar>

et arealbudsjet med en forutsetning at vi ønsker det som ekspertpanelet omtaler som økosystemer som har en struktur, funksjon og produktivitet som ikke avviker vesentlig fra referansetilstanden.

FNS biomangfoldkonvensjon

Hovedmålet er umiddelbar og effektiv handling for å stanse tapet av biologisk mangfold og slik sikre at økosystemer i 2020 er robuste og funksjonelle. Det er heller ikke nok og kun la være å bygge ned naturområder, i henhold til Aichi målene så skal vi innen 2020 ha fikset 15 prosent av forringete økosystemer. Aichi mål nr. 15 knyttes spesielt opp mot reduksjon av og tilpasning til klimaendringer. Miljødirektoratet peker på hvorfor de større sammenhengende naturområdene er viktige både for natur og friluftsliv, men også for klimatilpasning. Dagmar Hagen (NINA) sammenfatter viktigheten av natur som fungerer og viktigheten av å inkludere naturkostnader som en del av utbyggingsregnestykket i en artikkel i aftenposten fra 2017.⁷

Arealendringer er den største driveren av tap av naturmangfold. Vi skal gjennomføre handlinger som effektivt og umiddelbart stanse tapet av biologisk mangfold. Da kan vi ikke åpne for industrianlegg i de gjenværende større naturområdene våre. Da skyter vi klimaspurver med kanoner.

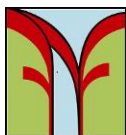

Bilde 1: Tamreinstamme: Reinsdyr i Vossefjella. Foto: Svein Ulvund

⁷ Aftenposten april 2017 – Dagmar Hansen «Derfor må Norge reparere ødelagt natur»
<https://www.aftenposten.no/viten/i/lopQG/-Derfor-ma-Norge-reparere-odelagt-natur->

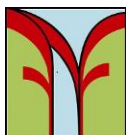
Overordnet tematisk oppstilling

Tema	Argumentasjon	Derfor	Referanser
Forventinger	<ul style="list-style-type: none"> - I senere år har tre stortingsmeldinger: Natur for livet, Friluftsliv – <i>natur som kilde til helse og livskvalitet</i> og Reiseliv - opplev Norge unikt og eventyrlig spilt opp rundt det vi alle vet. Norge har fremdeles store naturområder, og disse er viktig både for naturmangfold, friluftsliv og reiseliv. - Nasjonale forventinger til kommunal og regional planlegging må gjelde begge veier: <i>«Norge har unike naturverdier som må tas hensyn til i planleggingen. Disse verdiene er også en viktig ressurs for friluftsliv og næringsutvikling. Arealendringer er den viktigste påvirkningsfaktoren for truet natur i Norge i dag. Åttisyv prosent av de truede og nær truede artene har blitt eller blir påvirket av arealbruksendringer. Mange arealendringer, som hver for seg har små virkninger, kan til sammen redusere naturmangfoldet betydelig, og føre til at flere arter og naturtyper blir truet. Det er derfor en særskilt utfordring å sikre en helhetlig planlegging, der virkninger for naturmangfoldet ses i sammenheng for større områder og flere tiltak.»</i> - Det er fremdeles en vei å gå før et representativt utvalg av funksjonell norsk natur er vernet. Lavlandsområder og kysten i Sør-Norge har små og få verneområder og dermed lav sammenheng når man skal vurdere økologisk funksjon til et nettverk av områder. 	<ul style="list-style-type: none"> - Større naturområder uten tyngre, tekniske inngrep er mangelvare i Norge - Verdi for ulike tema akkumuleres, store verdier for naturmangfold, friluftsliv og reiseliv i betyr at vindkraft på land ikke kan spille en vesentlig del av strategien for å øke fornybaroverskuddet i Norge. - En nasjonal ramme for vindkraft på land må gi store nei- områder som et formelt grunnlag for tidlig avslag i konsesjonsprosessen - Konsesjonsprosessen må styrkes, slik at det er klarere kriterier for hva som er tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag, hvordan samlet belastning skal vurderes, hvordan buffersoner skal utformes og hvordan usikkerhet skal ivaretas slik at forvaltningen tilfredsstiller føre-var prinsippet. Dette må inngå som en del av nasjonal ramme. - Eventuell interessekonflikt i områder langs kysten som er relevant både for supplerende vern og som mest egnede områder for vindkraft må avklares. Områder som vurderes for vern langs kysten må ekskluderes fra videre arbeid med nasjonal ramme. 	«Nasjonale forventinger til regional og kommunal planlegging» fra 2015

<p>Større, sammenhengende naturområder med urørt preg</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Større sammenhengende områder med urørt preg skal fortsatt være et viktig kriterium for å begrense nedbygging av villmark. Blant annet hjemlet i T-2/16 Nasjonal og vesentlige regionale interesser på miljøområdet angir at innsigelse skal vurderes dersom planene kommer i konflikt sammenhengende naturområder med urørt preg. Det er blant annet referanse til arealkrevende arter og friluftsliv. - INON er et viktig verktøy og selv om regjeringen har redusert dets betydning, så gir INON forvaltningen objektive data på hvor stor andel villmarkspreget natur vi har i landet og er fremdeles en indikator for nasjonal måloppnåelse. En indikator som er i rødt. Siste oppdatering ble publisert tidlig 2013 og neste er planlagt i løpet av 2019. - I Meld. St. (2015-2016) Natur for livet viser man til viktigheten av større sammenhengende naturområder, og at man trenger mer kunnskap om behovet for å bedre ivaretagelse av slike økologiske sammenhenger. Vi antar at dette er bakgrunnen for arbeidet som er presentert i NINA rapport 1400 Grønn Infrastruktur. Rapporten er innledende og skisserer ulike data som kan inngå for å identifisere og avgrense grønn infrastruktur, samt hvordan man kan sette opp et system for innhenting, analyse av data og kartfesting av resultater. Igjen så henger ikke kunnskapen helt med intensjonen og semantikken om kartfesting av de mest egnete områdene for vindkraft. Noe Miljødirektoratet er inne på når de konkluderer i sin fagrapport på tema: «MD har ikke tilstrekkelig kunnskap til at vi kan slå fast hvilke konkrete større, sammenhengende naturområder som har størst 	<ul style="list-style-type: none"> - Villmarkspreget natur, samt inngrepsfrie sone 1 og 2 må revitaliseres i forvaltningen og inngå som harde eksklusjonskriterier i arbeidet med nasjonal ramme. - Det nytter ikke med et fleksibelt grunnsyn på industrialisering av urørte områder. Dersom regjeringen har som mål å bevare slike større sammenhengende områder i Sør-Norge, må INON kategoriene inn som eksklusjonskriterium. - Sammenhenger/korridorer eller konnektivitet i et økologisk nettverk er viktig og hvordan man skal forvaltningen skal forholde seg til dette synes uklart og avhengig av videre arbeid med Grønn infrastruktur. - Samlet belastning for naturmangfold er tilnærmet oppløyd mark – konsekvenser av vindkraftverk kommer på toppen av vannkraft, hyttebygging, veier, kraftledninger, reiseliv og friluftsliv. - Vi vet ikke nok, NINA skriver i sin rapport om grønnstruktur: «Det vil imidlertid være viktig å avklare formålet med den grønne infrastrukturen, og hvordan den skal knyttes til dagens plansystemer og virkemidler. Dessuten må 	<p>NINA rapport 1400 Grønn Infrastruktur⁸</p>
---	---	---	--

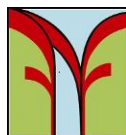
⁸ NINA rapport 1400 Grønn Infrastruktur <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/2495195>

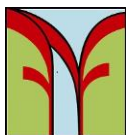
	<p>verdi, og tilsvarende de konkrete områdene der vindkraft vil medføre størst konflikt.»</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kun 5% av Sør-Norge er villmarkspreget, det vil si mer enn 5 km fra inngrep. De to andre klassene er 3-5 km fra inngrep og sist 1-3 fra inngrep. - For å beskytte INON områder er det lagt opp til en 1 km buffersone rundt sone 2. - MD beskriver overlappen mellom gjenværende større naturområder og analyseområdene: «Vindkraftverk er arealkrevende. I Norge lokaliseres slike anlegg til større arealer med gode vindforhold, og ofte til områder der det ikke er utbygging fra før. Enkelt sagt er de områdene som er aktuelle for vindkraftutbygging, ofte sammenfallende med de gjenværende større, sammenhengende naturområdene. Omfattende vindkraftutbygging kan samlet sett medføre en betydelig reduksjon i denne type arealer i Norge». 	<p>systemet utvikles og testes for et konkret område før det utvikles i full skala. Det trengs også bedre kunnskap og data om landskapsendringer og arters faktiske bruk av landskapet.»</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vi vet nok til å ekskludere INON områder, men vi vet ikke nok om andre mindre områder med gunstig lokasjon eller korridorqualiteter mellom større områder. Med andre ord så kan vi objektivt utelukke områder, men vi kan ikke på et nasjonalt nivå si noe om hvilke områder som er mest egnet. - Ingen av analyseområdene i Hordaland kan inngå som områder som er mest egnet for industriparke med vindkraft basert på gjennomgang av tema INON. 	
Friluftsliv	<ul style="list-style-type: none"> - Handlingsplan for friluftsliv «oppfordrer fylkeskommuner med fjellområder med stort utbyggingspress å utarbeide regionale planer for slik å bidra til ivaretagelse av større, sammenhengende naturområder av hensyn til friluftsliv, samt ivareta landskapskvaliteter og naturmangfold»⁹ - Natur- og miljøbarometeret 2017 viser at det er flere aspekter som tiltrekker befolkningen når det gjelder friluftsliv og aktiviteter ute i naturen – den nest hyppigste grunne som nevnes er «Roen og stillheten», en økning på 7-8 prosentpoeng fra 2014. 	<ul style="list-style-type: none"> - Rammen må være tydelig på at tradisjonelt friluftsliv er uforenelig med industriparke for vindkraft. Følgelig må de viktigste og mest verdifulle områdene ekskluderes. - I Hordaland vil den regionale kartleggingen supplert av relevante kommunale kartlegginger være et godt grunnlag. Når dette suppleres med kommunale, og regionale vedtak vurderer 	<p>Handlingsplan for friluftsliv</p> <p>Natur- og miljøbarometer 2017¹⁰</p>

⁹ Handlingsplan for friluftsliv <https://www.regjeringen.no/contentassets/ce805bbda07b40d184115b512d1c0de0/t-1564.pdf>

¹⁰ Natur- og miljøbarometer 2017 <https://www.norskfriluftsliv.no/natur-miljobarometer-2017/>

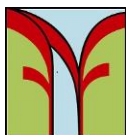
	<ul style="list-style-type: none"> - I forhold til friluftsliv er konsekvenser av vindkraft tatt opp spesifikt i friluftslivsmeldingen: «<i>Eksempelvis kan vindturbiner ha stor innvirkning på naturopplevelsen. De er ofte synlige over store avstander og kan forringe landskapsopplevelsen og følelsen av uberørt natur. Det er viktig at fremtidige tyngre tekniske inngrep søkes lokalisert på en måte som ikke reduserer opplevelseskvalitetene for friluftslivet i viktige større naturområder. Også tekniske inngrep av mindre omfang vil kunne redusere opplevelseskvalitetene. Det er derfor viktig at alle tekniske inngrep vurderes ut fra konsekvenser for friluftsliv,- både i form av landskapsvirkning og om det hindrer eller reduserer ferdselsmuligheter. Kartlegging og verdsetting av friluftslivsområder vil være et viktig grunnlag for kunnskapsbaserte vurderinger i slik saker</i>» - Regional kartlegging er gjennomført og nesten alle kommuner i hordaland har utført standardiserte kartlegginger og verdivurderinger basert på M-98. Dette for å sikre en så standardisert gjennomgang og verdsetting av friluftslivsområder som mulig. 	Forum for natur og friluftsliv at ingen av analyseområdene i fylket kan gå videre som mest egnet for vindkraft.	
Naturmangfold – generelt	<ul style="list-style-type: none"> - Det fremheves i handlingsplanen for friluftsliv at det i løpet av 2018 skal fremmes en egen handlingsplan for «hvordan regjeringen vil ta vare på naturverdier og fremme friluftsliv i nasjonalparker og verneområder» - Status på inngrepsfrie områder skal ferdigstilles i 2019, infrastrukturindeks som vil gi et mer finmasket bilde av viktig natur og sammenhenger, samt rødliste for naturtyper er forventet ferdigstilt før jul 2018. Vi venter også på et økologisk grunnkart. - Regjeringen har initiert en prosess med supplerende vern. Det er flott at dette er i gang, og at man går så grundig til verks. 	<ul style="list-style-type: none"> - En slik handlingsplan må inkludere behovsvurderinger om utforming og størrelse av buffersone og avklaringer i forhold til påvirkning på landskap og artsmangfold. - Arbeidet med oversikt over områder som er aktuelle for suppleringsvern skal være klar medio 2019. Listen må ansees som et regionalt innspill om nasjonale verdier og Olje- og energidepartementet må ivareta 	

	<p>Miljødirektoratet har fått i oppdrag å vurdere konkrete nye områder for å sikre at alle naturområder er tilstrekkelig representert, områder som bidrar til å sikre truede arter og naturtyper, områder som bidrar til større robusthet og resiliens mot klimaendringer (da snakker vi om størrelse og konnektivitet), både nye verneområder og utvidelser skal vurderes og nettopp dette med at områdene bidrar til funksjonelle økologiske nettverk er trukket frem. Eventuell tilleggsbeskyttelse for deler av vernede vassdrag i form av områdevern etter naturmangfoldloven er også et kriterium.</p>	<p>en slik liste i rammen FØR den kommer på høring.</p> <ul style="list-style-type: none"> - En konsekvens av tankegangen om økologiske nettverk er at eiendomsmeglernes sannhet kommer for fullt også her. Lokasjon, lokasjon, lokasjon. Områder kan nesten utelukkende i form av sin plassering/funksjon for et økologisk nettverk ha meget høy verneverdi selv om området i seg selv ikke har nevneverdige selvstendige verdier. 	
Fugl	<ul style="list-style-type: none"> - Vindkraftanlegg utgjør en betydelig risiko for fugl. Påvirkningen er arts- og stedsspesifikk. - Vesentlig bestandsnedgang er observert for arter knyttet til jordbrukslandskapet, i fjellområder, sjøfugl og vadere. - Det er ikke mulig å fremskaffe detaljerte data innenfor tidsrammen som høringen er tildelt, og for flere arter er mye av disse dataene unntatt offentlighet. Det vil også være avgjørende at det iverksettes tiltak for å bedre kunnskapen om hekkeutbredelsen til flere arter innenfor disse områdene før man vurderer om de egner seg for utbygging av vindkraft. Det er også på det rene at trekkruiter ut fra våre fjellområder er enda 	<ul style="list-style-type: none"> - Ingrediensene er de samme som tidligere – resultatet må bli det samme. Kunnskap om fugl kan heller ikke gi oss de mest egnede områdene for vindkraft. Kunnskapen kan gi oss innsikt i områder som er meget godt egnet for fugl og derfor veldig lite egnet for vindkraft. Men kunnskapen er ikke god nok til å peke på områder med lavt konfliktnivå, altså områder mest egnet for vindkraft. 	<p>MD temarapport for fugl</p> <p>Forvaltningsplan for gjess i Hordaland¹²</p> <p>Hekkande Sjøfugl i Hordaland 2014¹³</p>

¹² Forvaltningsplan gjess i Hordaland 2008 - https://www.fylkesmannen.no/globalassets/fm-hordaland/dokument-fmho/miljo-og-klima/mva-rapportar/2008-03_fp_gas.pdf

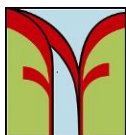
¹³ Hekkande Sjøfugl i Hordaland 2014 – Forvaltningsplan for 69 sjøfuglreservat <https://www.fylkesmannen.no/globalassets/fm-hordaland/dokument-fmho/miljo-og-klima/horinger/forvaltningsplan-for-sjofugl/forvaltningsplan-sjofugl-2015-del-1-intro.pdf>

	<p>dårligere kjent, da disse ikke er like lett å observere som trekkledene langs den ytre kystlinjen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lokalisering av vindkraftverk i kystnære områder eller til havs nært land vil derfor kunne innebære betydelig kollisjonsfare for mange arter. Spesielt for migrerende sjøfugl poengterer vi at selv små reduksjoner i overlevelse hos voksne er vist å kunne ha negativ effekt for arters bestandsutvikling.¹¹ - Dette medfører sannsynlig konflikt for flere ansvarsarter som jaktfalk, dvergfalk, fjellvåk, lirype, fjellrype og boltit. Også en del spurvefugl og kongeørn vil være utsatt. For området 16, som ligger mot den ytre kystlinjen, vil utvilsomt flere hubrotterritorier bli berørt, i tillegg til det generelle trekket av sjøfugler, vadere, ender og gjess som følger kystlinjen. - Ved vurdering av enkeltarters spesielle behov og bestandsstatus, utpeker jaktfalk seg som særlig utsatt både i område 17,18 og 15. I Hordaland pågår prosjekt for å kartlegge status for arten, som startet opp i 2009. Gjennom prosjektet har man fått god kjennskap til utbredelse og bestandsutvikling. Jaktfalken livnærer seg hovedsakelig på ryper, og hekker stort sett kun når næringstilgangen er god. Arten er svært arealkrevende, og har som regel flere reirplasser som den veksler mellom. I takt med fallende bestander av rype, har hekkesuksessen de senere år også vært særdeles lav, med bare en eller to konstaterte vellykkede hekkinger i året. Selv i gode år ligger ungeproduksjonen i fylket på beskjedne 6 unger i snitt. I 2016 og 		Hekkeplasser sjøfugl uten formelt vern ¹⁴
--	---	--	--

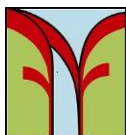
¹¹ MD temarapport Fugl

¹⁴ Hekkeplasser sjøfugl Hordaland uten formelt vern <https://www.fylkesmannen.no/globalassets/fm-hordaland/dokument-fmho/miljo-og-klima/horinger/forvaltningsplan-for-sjofugl/forvaltningsplan-sjofugl-2015-del-0-kart-andre-viktige.pdf>

	<p>2017 var det ingen vellykkede hekkinger, og i 2018 var det kun ett par som fikk frem 4 unger.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Det er derfor av avgjørende betydning for arten at etablerte par ikke utsettes for negative faktorer, da bortfall av voksne reproduktive individer for en art med så fluktuerende hekkesuksess vil avgjøre artens fremtidige eksistens i disse områdene. Det er også verdt å merke seg at tilstedeværelsen av jaktfalk er en god indikasjon på gode rypeområder, som i seg selv er viktige å bevare. Hønsefugler som ryper er sammen med rovfugler utpekt som en særlig sårbar artsgruppe når det kommer til kollisjon med vindturbiner. - For fjellvåk og dvergfalk er bestandene i fylket større, men spesielt for dvergfalk er forekomsten og bestandsstørrelsen dårligere kjent. - Det er lite erfaringsbasert kunnskap om de faktiske konsekvensene av utbygging av vindkraft i Norge. Utover arbeidet som er gjort på Smøla påpeker direktoratet at det ikke er gjort en eneste systematisk innsamling av data fra utbygde kraftverk i Norge. Derfor er det igjen ikke grunnlag for å konkludere vedrørende bestandseffekter på utsatte fuglearter i Norge. 		
Villrein	<ul style="list-style-type: none"> - Villrein krever store areal og populasjonene trekker mellom ulike beiteområder til ulike årstider. Sesongtrekket skjer i «et fjellandskap der tilgjengelig areal blir stadig mindre og mer oppdelt hovedsakelig pga. økende grad av menneskelig inngrep og forstyrrelser». 	<ul style="list-style-type: none"> - Nasjonale villreinområder må inn som et hardt eksklusjonskriterium. I tråd med Miljødirektoratets anbefaling. Regionale villreinområder må også inn som et hardt eksklusjonskriterium. 	<p>Miljøkvalitetsnorm for villrein, NINA rapport 1400¹⁶</p> <p>NVS Notat 4/2018 Villrein og nasjonal</p>

¹⁶ Miljøkvalitetsnorm for villrein <http://www.miljodirektoratet.no/Documents/publikasjoner/M869/M869.pdf>

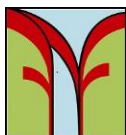
	<ul style="list-style-type: none"> - Norsk villreinsenter fikk en sommerferie på å oppdatere kunnskap om arealbruk i de 13 villreinområdene som ikke er klassifisert som nasjonale. Det har som de selv påpeker i notatet vært avgjørende for resultatet – Grunnet tidsavgrensningen har det kun vært tid til å lage en overordnet og grovkisset kartlegging. Villreinsenteret påpeker at også her er kunnskapen på vei. I tidsrommet 2019-2021 er det planlagt en «fullskala» arealbrukskartleggingen av disse områdene som grunnlag for klassifisering etter ny miljøkvalitetsnorm for villrein. - Villrein er som kjent en norsk ansvarsart og arbeidet med en miljøkvalitetsnorm er nettopp en annerkjennelse av dette ansvaret og en konkret oppfølging av Stortingsmeldingen Natur for livet. En oppfølging, som daværende Klima- og miljøminister viste til under behandling av Dok 8. forslaget til MDG om vern av Norges villmarksområdet, som et av eksemplene på at inngrepsfrie området var i trygge hender selv etter at nåværende regjering fjernet INON som et selvstendig avslagskriterium.¹⁵ 	<ul style="list-style-type: none"> - Bufferoner/randsoner må etableres for å sikre at man ikke spiser seg innpå villreinområder - Interkommunale eller regionale planer som angir retningslinjer for ivaretagelse av regionale villreinområder må være utgangspunktet for arbeidet med nasjonal ramme. - Kunnskapsnivået er som alltid under oppbygging. Men som det er påpekt så foreligger det konkrete planer om et utvidet prosjekt for å tilfredsstille kravene til en miljøkvalitetsnorm-. Det foreligger ikke kunnskap som tilsier at noen deler av eksempelvis Fjellheimen kan analyseres inn i et mest egnet område for vindkraft. Arealene er allerede vurdert som mest egnet for villrein. Villrein og vindkraft er uforenelige interesser. Norsk villreinsenter skriver blant annet i sitt notat: «<i>Dette forteller oss både at området historisk har hatt en betraktelig større stamme og at området som helhet er viktig å ivareta i et langtidsperspektiv</i>» 	<p>ramme for vindkraft¹⁷</p> <p>Interkommunal kommunedelplan for Fjellheimen villreinområde 2016-2027¹⁸</p>
--	--	--	---

¹⁵ Vedlegg - Brev fra Klima- og miljødepartementet v/statsråd Vidar Helgesen til energi- og miljøkomiteen, datert 20. januar 2017

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2016-2017/inns-201617-219s/?m=4>

¹⁷ https://static1.squarespace.com/static/530364efe4b0c37a4004ec79/t/5ba20f3a758d468035a152e3/1537347390321/NVS+NOTAT_4_2018+Villrein+og+nasio nal+ramme+for+vindkraft.pdf

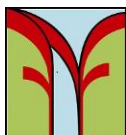
¹⁸ <http://www.vik.kommune.no/getfile.php/3675736.1656.ttewsvccv/Villreinplan+2016-2027+vedteken.pdf>

		<ul style="list-style-type: none"> - Det er en biologisk umulighet å forvalte villrein på noen annen måte enn med et langtidsperspektiv. 	
Flaggermus	<ul style="list-style-type: none"> - Kunnskap om flaggermus i Hordaland er god nok på noen lokaliteter til å konkludere at de er viktige, men ikke god nok til å utelukke områder - Videre kartlegging er nødvendig for en god forvaltning, spesielt er datagrunnlaget manglende områdene på sørsiden av Hardangerfjorden - Det antas at flere arter trekker langs kysten i fylket, mer kunnskap om temaet er nødvendig fordi det er relevant i forhold til utbygging av vindkraftverk - Miljødirektoratet viser til flere studier som viser at flaggermus oppsøker vindkraftverk med de åpenbare farene det medfører. 	<ul style="list-style-type: none"> - Med hensyn til tema flaggermus så vet man nok til å utelukke noen områder, men ikke nok til å peke på områder som mest egnet i fylket. - Vi støtter Miljødirektoratet sin vurdering av at datagrunnlaget for flaggermus, også i Hordaland, tilsier en føre- var tilnærming, §9 naturmangfoldloven. Dette støttes av Norges internasjonale forpliktelser gjennom Eurobats: «Avtalen skal sikre at landene ikke tillater vesentlig skade eller forringelse for flaggermus i perioder med forplantning og forflytning eller i deres yngle- og hvileplasser». - Flaggermus kan og bør bidra til nei-områder der hvor det er påvist viktige lokasjoner. 	Kartlegging av flaggermus i Hordaland NZF-rapport nr. 15, 2016. ¹⁹
Kystlynghei	<ul style="list-style-type: none"> - Lyngheilandskapet «er verdifullt både i nasjonal og europeisk sammenheng. Dette er restene av flere tusen år gamle jordbrukstradisjoner langs hele den atlantiske østkysten, et driftssystem basert på brenning, slått og beite. Målrettet drift og skjøtsel må til for å ta vare på de store verdiene som finnes i slike landskap med gamle kulturmarker.» 	<ul style="list-style-type: none"> - Kystlynghei er en prioritert naturtype og det fremholdes at Hordaland og Sogn & Fjordane er området hvor tradisjonene om skjøtsel av naturtypen har holdt seg best. Områder på Bømlo og Austevoll som 	Strategi for arbeid med landskap 2007, RA og DN ²⁰ Kystlynghei i Naturindeks for

¹⁹ Kartlegging av flaggermus i Hordaland NZF-rapport nr. 15, 2016 <http://www.granvin.kommune.no/Handlers/fh.ashx?MId1=1&FillId=2319>

²⁰ <https://www.riksantikvaren.no/Tema/Landskap/Felles-landskapsstrategi>

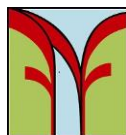

	<ul style="list-style-type: none"> - «Lynghei er ein tradisjonsrik landskapstype i Hordaland, men er no på retur fordi den er utsett for manglande skjøtsel, oppstyking og nedbygging. Vidareføring av denne landskapstypen føreset at ein legg til rette for langsiktig beitebruk over større område i arealplanen.» - Miljødirektoratet har vurdert områder som er verdivurdert til viktig eller svært viktig som et eksklusjonskriterium. Men har ihht. notatet for myke kriterier gått vekk fra det fordi man i Rogaland har gitt konsesjon i slike områder og fordi definisjonen på et slikt kriterium var at det skulle kunne være selvstendig avslagsgrunn. I følge Miljødirektoratet er kystlynghei et landskap som er forbundet med 3600 km kystlinje fra Portugal til Lofoten. Rundt 1/3 av denne kysten er norsk noe som gjør at forvaltningen av et slikt landskap er spesielt viktig for Norge. 	<p>begge inngår i analyseområde 16 omtales i tillegg til Lygra i fylket vårt.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kystlynghei trekkes også frem i arbeidet med supplerende vern. Kartet over mest egnete områder for vindkraft må slik vi ser det enten vente på prosessen rundt supplerende verne eller så må kystlynghei lokaliteter ekskluderes. - Norges internasjonale ansvar for kystlynghei og kulturhistorie gir naturtypen en høy sårbarhet overfor konsekvenser vindkraftverk vil påføre landskapet både under bygging og drift. Derfor bør svært viktige og viktige lokaliteter med kystlynghei ekskluderes. Helhetlige vurderinger for større enheter må også gjøres. Eksempelvis hvis et naturlig avgrenset område som en øy har vesentlige areal av en viktig landskapstype så bør hele arealet ekskluderes. 	<p>Norge 2015 Nibio Rapport ²¹</p> <p>Kystlyngheiene i Norge – Kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder M23-2013²²</p>
Kulturlandskap	<ul style="list-style-type: none"> - KULA – kulturhistoriske landskap av nasjonal verdi er gjennomført i Hordaland og 9 områder av nasjonal verdi er kartlagt og vurdert. ²³ 	<ul style="list-style-type: none"> - De identifiserte kulturlandskapene av nasjonal verdi må ekskluderes fra rammen, samt at det må enes om en vesentlig buffer avpasset landskapets sårbarhet. 	<p>Rapport Kulturhistoriske landskap av nasjonal</p>

²¹ <http://www.miljodirektoratet.no/Documents/publikasjoner/M403/M403.pdf>

²² <http://www.miljodirektoratet.no/Documents/publikasjoner/M23/M23.pdf>

²³ [Vedlegg C: KULA kart](#)

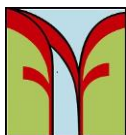
		- Det er foreslått retningslinjer for de ulike områdene og forslag til omsynssone landskap i kommuneplanens arealdel.	interesse i Hordaland ²⁴
Høyfjell og kyst	- Sårbart høyfjell av stor verdi som angitt i fylkesdelplanen for små vannkraftverk er aktuell for alle analyseområdene i fylket. R4 har to rammevilkår 1. «I sårbart høyfjell av stor verdi skal ein vere restriktiv med vasskraftanlegg som fører til varige sår i naturen. Avbøtande tiltak: Tunneldrift og veglaus utbygging» Fylkesdelplanen angir også Fjordlandskap og verdsetter disse, Både Masfjorden og Åkrafjorden har Fjordlandskap av ypperste merke.	- Vindkraftverk krever i gjennomsnitt 800 meter veg per turbin. Forvaltning må henge sammen på tvers av sektorer, men også som i dette tilfelle internt i en sektor men på tvers av teknologier. - Sårbart høyfjell sammenfatter tre kriterier og er et naturlig eksklusjonskriterium.	Fylkesdelplan for småkraft ²⁵
Vestlandets regnskoger	- Har et tyngdepunkt i Hordaland på Tysnes og det åpne området ved Rekstern i analyseområdet 16. ²⁶ Flere av lokalitetene ble kartlagt under KU-arbeid for ny E39.	- Viktige områder bør ekskluderes fra rammen. Arealene er små, men ofte flere i samme område slik at større områder bør ekskluderes. Viktig å vurdere samlet last i forbindelse med en forespeilet fergefri E39 som vil kunne gjøre drastiske inngrep i analyseområde 16.	Naturfaglige registreringer av kystfuruskog MU 2018 ²⁷
Bufferoner	- Landscape Dimensions (Utgitt av European Council 2017): «Lastly, when analysing a special or protected landscape, it is important to consider the entire landscape unit or the “viewshed” in which the protected site is located. The quality or special nature of a landscape area recognised by a political decision sometimes extends further than its cartographical boundaries and forms a coherent whole with the surrounding	- Ulike tema krever ulike størrelse og buffersone – FNF hordaland anmoder NVE og OED om å sikre at det utarbeides en temarapport om bufferoner for å samle kunnskapsgrunnlaget når det gjelder bufferoner for ulike tema. Eller at samtlige relevante temarapporter	

²⁴ <https://www.riksantikvaren.no/Prosjekter/Kulturhistoriske-landskap-av-nasjonal-interesse-KULA>

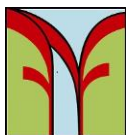
²⁵ <https://www.hordaland.no/globalassets/for-hfk/plan-og-planarbeid/regionale-planar/smakraftplan-etter-vedtak-i-md-webutgave.pdf>

²⁶ [Vedlegg D: Lokasjoner med Fattig Boreonemoral Regnskog på Vestlandet](#)

²⁷ <http://www.miljodirektoratet.no/no/Publikasjoner/2018/Mars-2018/Naturfaglige-registreringer-av-kystfuruskog/>

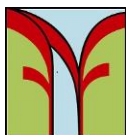
	<p>areas. The construction of a wind turbine close to the protected site could therefore have as much impact as if it were constructed within its boundaries. It is therefore advisable to designate buffer zones around special or protected landscapes.»</p> <ul style="list-style-type: none"> - Slik vi ser det så foreligger det ikke konkrete retningslinjer for buffersoner opp mot kulturlandskap, nasjonalparker, verdensarv-områder, landskapsvernområder, villreinområder, verneområder for fugl og andre verneområder for naturmangfold som det er naturlig å ha buffersoner for i forhold til utbygging av vindkraftanlegg, jf. §49 naturmangfoldloven. Dette er et stort hull i det faglige arbeidet som vi forutsetter at Direktorat og Departement avklarer opp mot rette faginstanser og får på plass. Buffersoner må inngå i kart som mykt eksklusjonskriterium. 	<p>oppdateres med et avsnitt som avklarer buffersoner som implementeres som mykt eksklusjonskriterium i kartet.</p>	
Iskast	<ul style="list-style-type: none"> - Det foreligger en egen temarapport på emnet hvor det konkluderes med at iskast vil ha innvirkning på andre tema som eksempelvis friluftsliv og villrein, men at konsekvenser tas opp i relevante temarapporter. For friluftsliv er ikke det tilfelle, heller ikke for villrein. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tematikken rundt iskast er reell og vil redusere ferdsel og aktivitet og hindre helårsaktivitet noen steder. - Faren for iskast vil være et tilleggsmoment som underbygger at vindkraftanlegg ikke kan bygges i viktige friluftslivsområder. - Vi ber NVE om å redegjøre for iskast og konsekvensene for relevante temarapporter. 	
Samlet belastning	<ul style="list-style-type: none"> - Det foreligger ikke en enhetlig metode for å vurdere samlet belastning, selv om behovet for en slik metode er påpekt mange ganger. Flere viktige temarapporter konkluderer med at tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag enten er manglende eller under oppbygging. Det er usikkerhet knyttet til konsekvensene av vindkraftanlegg for ulike tema, men for noen som for landskap, 	<ul style="list-style-type: none"> - FNF Hordaland anmoder NVE og OED om at det utarbeides en temarapport for samlet belastning med tilhørende retningslinjer. - Slik vi vurderer det med tanke på de store konsekvensene eksisterende 	

	<p>friluftsliv, større sammenhengende naturområder og fugl er det åpenbart negativt.</p> <ul style="list-style-type: none"> - For Hordaland spesifikt har vi allerede oppgitt store naturverdier for vannkrafttekniske inngrep og kraftlinjeutbygging. - I tillegg kjenner vi til omfattende verdier i analyseområdene som er uforenelig med å være best egnet områder for vindkraftindustri: <ul style="list-style-type: none"> o Komplett overlapp med INON områder o Påvirker de mest verdifulle regionale friluftslivsområdene i fylket. Inkludert viktige jakt- og fiskeområder. o Påvirker viktige områder med kjente landskapsverdier o Påvirker områder med store ornitologiske verdier 	<p>energitekniske inngrep i Hordaland har hatt blant annet i forhold til INON-områder så kan ingen av analyseområdene i Hordaland være med videre i analysearbeidet til NVE.</p>	
--	--	--	--

Konklusjon

Illusjonen om at et utall temarapporter med uavklart kunnskapsstatus og manglende lokal og regional medvirkning og forankring kan gi oss områder som er mest egnet for vindkraft må bryte. Vi oppfordrer NVE og Olje- og energidepartementet ta grep for å imøtekomme å løse utfordringene med at kunnskapsgrunnlaget og lokal medvirkning ikke muliggjør at oppdraget fra Stortinget kan gjennomføres.

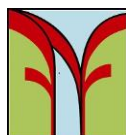

Gjennomgang av Analyseområdene

Analyseområde 18		
Verneområder og landskap	<ul style="list-style-type: none"> - Stølsheimen landskapsvernområde er ekskludert, men det foreligger som nevnt tidligere en mulighet for å sikre ytterligere sammenhenger. - Fylkesdelplan for småkraft definerer fjellområdet i Stølsheimen til sårbart høgfjell av stor verdi med tilhørende retningslinjer. - Masfjorden har også fjordlandskap av klasse A både på nord- og sørsiden av fjorden. - Fjonfjella, Blåfjellet, Kalvedalen og Tvervassfjellet utgjør svært viktig friluftslivsområde med stor regional verdi. Området «Austlendingen-Tvervassfjellet» er kartlagt og verdisatt som landskapsformen «Storkupert hei» med «Stor verdi»: «Området i Masfjorden er et av de største landskapsområdene i fylket, og [har] et indre helhetspreg og sammenheng som er unikt»²⁸ - NVE har nylig gjort vurderinger av småkraftverk i Seljedalselva og Bleidalselva i Hellandsdalen. Da trekkes det spesielt frem at området er en viktig innfallspport til Stølsheimen og lite preget av tidligere inngrep med unntak av anleggsveien til BKK. - Punkt 5.2.2 i forvaltningsplanen peker på fornuftig forvaltning av tilgrensende områder. Det er ikke klare skiller i landskapet slik at det flere steder er tilgrensende områder som er naturlige deler av samme landskap som verneområdet. Planen peker konkret på utfordringer knyttet til hyttebyer. Vindkraftanlegg vil ha større effekt på landskapsrommet og over mye større avstander. 	<p>«Verdivurdering av landskap i Hordaland» Rapport 07 – 2011</p> <p>Forvaltningsplan for Stølsheimen landskapsvernområde²⁹</p>
<i>Derfor</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Sårbart høgfjell av stor verdi dekker store deler av analyseområdet. - Sammenhengen fra Hellandsdalen og til Landskapsvernområde må sikres, og det må gjennomføres vurderinger om utvidelse av landskapsvernområde i forbindelse med nasjonal prosess for supplerende vern. - Punkt 5.2.2 i forvaltningsplanen viser til viktigheten av bufferzoner. 	
Friluftsliv	<ul style="list-style-type: none"> - Bjørn West område i Masfjorden er verdsatt til svært viktig i den regionale kartleggingen og må sees i sammenheng med resten av Stølsheimen. Kommunen har i tråd med interkommunal plan for 	Masfjorden KPA

²⁸ «Verdivurdering av landskap i Hordaland» Rapport 07 – 2011 s. 63 <https://www.hordaland.no/globalassets/for-hfk/plan-og-planarbeid/diverse-dokument/2011-07-verdivurdering-av-landskap-i-hordaland-fylke.pdf>

²⁹ http://www.nasjonalparkstyre.no/Documents/St%C3%B8lsheimen_dok/Planer%20og%20publikasjoner/Forvaltningsplan/Forvaltningsplan%20for%20St%C3%B8lsheimen,%20rapport%20nr.%201-2017.pdf

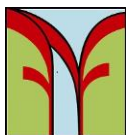

	<p>Fjellheimen villreinområde implementert omsynsområde for randsonen til leveområde for villrein som omfatter areal over kote 700 innenfor samme området.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Stølsheimen er et av Turlagets viktigste områder. Det er et nettverk av stier og hytter som driftes av Bergen og Hordaland Turlag, Vik Turlag og Voss Utferdslag. For detaljerte verdibeskrivelser av delområder innenfor analyseområde for friluftsliv vises det til Bergen og Hordaland Turlags utfyllende høringsinnspill. Som eksempel av tilrettelagte stier og hytter vises det til tavlekartet som Turlaget har utarbeidet for deler av området.³⁰ – Stølsheimen er viktige for jakt og fiske. Stølsheimen er tilgjengelig fra alle sider og spesielt trekkes Vikafjellet frem som viktig en viktig innfallspport med mange stier. Fiske i fjellvannene er overordnet bra og småviltjakten er svært viktig, spesielt jakt etter fjellrype og hare. Jakt etter villrein er også viktig i dette området. 	
<i>Derfor</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Regionalt villreinområde må ekskluderes – Friluftslivsområde av svært stor og stor verdi må ekskluderes. – Sammenhenger mellom naturområder må vurderes i lys av supplerende vern og i lys av arbeidet med grønn infrastruktur. 	
Villrein	<ul style="list-style-type: none"> – Det østlige analyseområde inngår i Fjellheimen villreinområde. Den vestlige delen av villreinområde er klassifisert som randsone, arealformålet er LNF og det omfatter alt areal over kote 700. Masfjorden kommune har foreslått omsynssone villrein i sin nye arealplan for området i vest. Bestemmelsene slår fast at «<i>villreinstamma skal ha særskilt vern innafor sona og skal takast omsyn til ved planlegging, handsaming av søknader og gjennomføring av tiltak innafor området.</i>» – Villreinnemnda for Nordfjella og Fjellheimen slår fast at områdene er sterkt berørt av kraftutbygging. Frem mot 2022 ser nemnda frem til at det åpnes revisjonssaker slik at man vil ha muligheter til å få gjennomført nye tiltak som kan avbøte noe av skaden eksisterende kraftutbygging har påført. – Miljødirektoratet jobber nå med en miljøkvalitetsnorm for villrein. Areal og konnektivitet vil være avgjørende for en slik kvalitetsnorm. 	<p>Villreinnemnda Nordfjella og Fjellheimen³¹</p> <p>Notat – Revisjon av kraftsaker, Villreinforvaltningen sine behov i oppfølgingen av revisjonssaker³²</p>

³⁰ Vedlegg A – [Tavlekart over Stølsheimen](#)

³¹ <http://www.villrein.no/nordfjella-nemnd/>

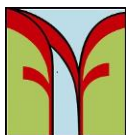
³² <https://static1.squarespace.com/static/530364efe4b0c37a4004ec79/t/53f5e068e4b0fdae8231f51d/1408622696351/Revisjon-kraftkonsesjoner-villreinforvaltningen.pdf>

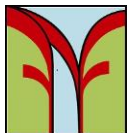
	<ul style="list-style-type: none"> - Villrein er arealkrevende, en norsk internasjonal ansvarsart og bør være miljøforvaltningens kanarifugl. Lykkes vi med forvaltningen av villrein så lykkes vi med å opprettholde viktige større, sammenhengende naturområder i fjellet med urørt preg. - Villreinstammen i fjellheimen er ifølge Norsk Villreinsenter et eksempel på en bestand i et kystnært fjellandskap som på tross av begrensede vinterbeiter er i godt hold. 	
<i>Derfor</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Det er ikke rom for med hensyn til samlet belastning å påføre villreinområde inkludert rand/omsynssone ytterligere stress. - Regionale villreinområder må inkluderes som et hardt eksklusjonskriterium i arbeidet med nasjonal ramme. - Interkommunal plan for Fjellheimen må legges til grunn som et regionalt innspill om viktige verdier. 	
Fugl og Naturmangfold	<ul style="list-style-type: none"> - I dette området er det fem kjente reirplasser for jaktfalk, og det hekker også flere par med fjellvåk, dvergfalk, kongeørn og jordugle. Området inneholder også flere viktige rypelokaliteter. De fleste av disse hekkeområdene ligger øst for E39. Det er usikkert om det hekker boltit i disse områdene, men det er sannsynlig ut fra observasjoner i hekketiden. Dette må undersøkes nærmere. - Området huser også hekkebestander av både lappspurv og blåstrupe som er viktige ansvarsarter. - I de ytre delene av området (inkl. Byrknesøyna og Sandøyna i Sogn og Fjordane) er det kjente hekkeforekomster av både hubro og havørn. - Ser en på det samlede antall arter som hekker eller som er registrert med hekkekode i Artsobservasjoner, så er det på 169 arter. I tillegg til de som er spesifikt nevnt tidligere så må en også trekke frem arter som storlom og smålom som særlig utsatte. 	Artskart over område ³³
<i>Derfor</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Området er anbefalt tatt ut basert på de ornitologiske kvalitetene. 	
Større sammenhengende naturområder	<ul style="list-style-type: none"> - Fra Hellandsdalen og nordover via Eldhusfjellet og Sundagsfjellet er det et sammenhengende område som sikrer forbindelse til Landskapsvernområde. - I forbindelse med arbeidet som pågår med supplerende vern så må Miljødirektoratet og NVE sikre at man nå ikke åpner områder som naturlig vil vurderes i en slik prosess med supplerende vern. - Det er naturområder uten større tekniske inngrep som er mangelvare i landet vårt. Fornybar energi har vi på nasjonalt og spesielt på regionalt nivå et betydelig overskudd av. Nettopp derfor inviterer 	Greenstat H2 Vest, 2017 ³⁴

³³ <https://artskart.artsdatabanken.no/app/#bookmark/04d14d9c-cf1f-4bf0-8167-a081b6a8a612>

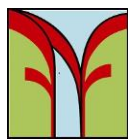
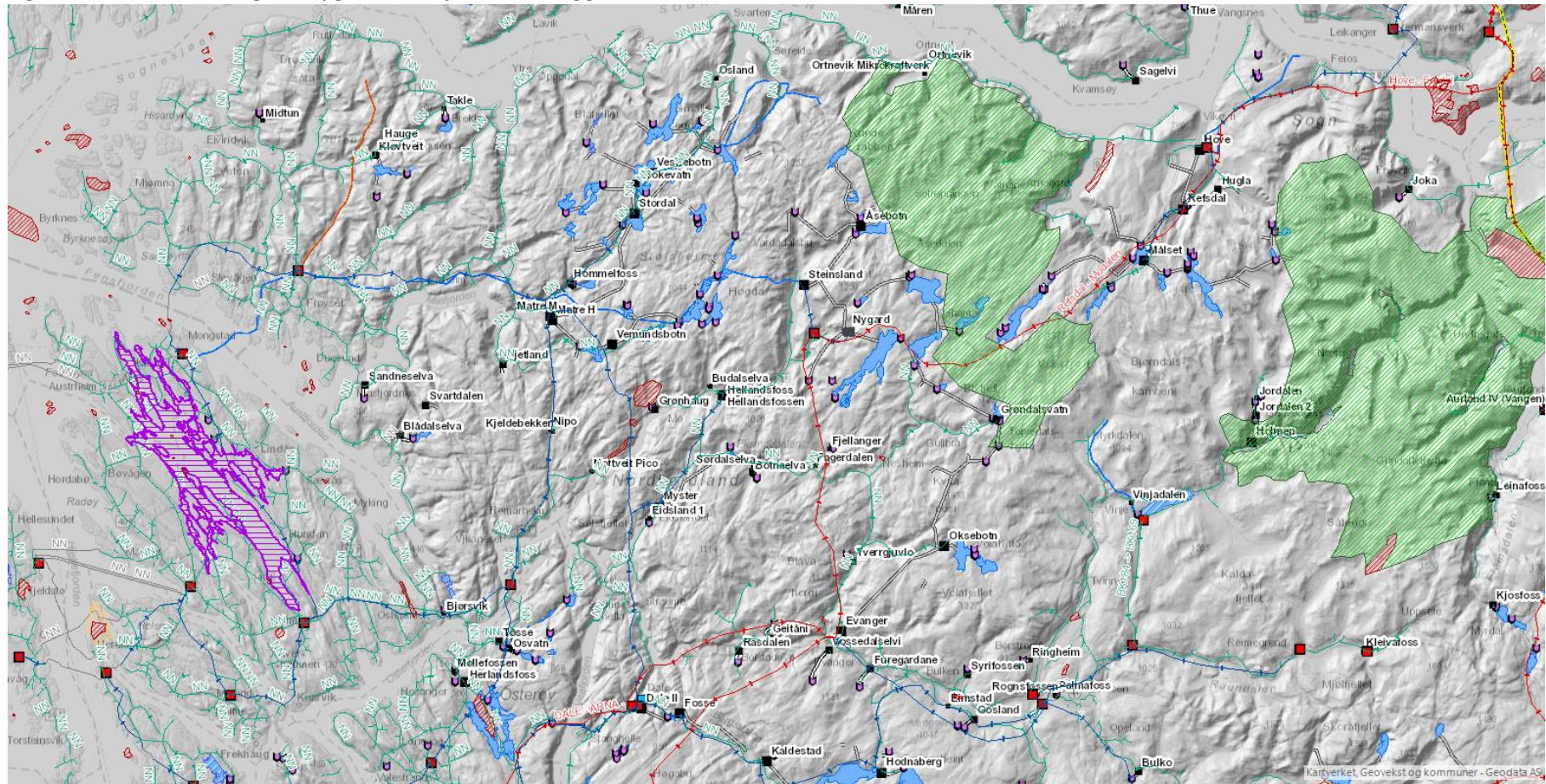
³⁴ <https://www.bkk.no/samfunn/gratis-seminar-om-groenn-verdiskaping-paa-vestlandet>

	regionale kraftselskap på samlinger som «Grønn konkurransekraft på Vestlandet» som omhandler «hvordan vi kan ta kraften i bruk. Med begreper som innelåst kraft og overskuddskraft jobber blant annet Greenstat med en løsning hvor de ser for seg et mulig scenario for 2030 med 20 TWh overskuddskraft på Vestlandet som kan brukes til å produsere Hydrogen.	
<i>Derfor</i>	– Analyseområdet som helhet har mange energitekniske inngrep (Fig. 2), men innehar fremdeles store verdier. Inngrep i den skala som vindkraftverk forutsetter er uforenlig med den bruk og de verdier som området har både for natur, landskap og friluftsliv. Vi referer til konkluderende sammendrag i Fylkesdelplanen for småkraftverk hvor det pekes på at Stølsheimen er svært viktig for friluftslivet og at mye av vassdragsnaturen allerede er regulert og at «det vert viktig å ta dette med ved vurdering av sumverknad for området ved nye prosjekt». Området må ekskluderes med referanse til samlet belastning §10 naturmangfoldloven	

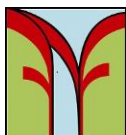

Figur 2 - Samlet belastning – utbygd vannkraft + nettanlegg

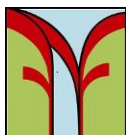
Analyseområde 17

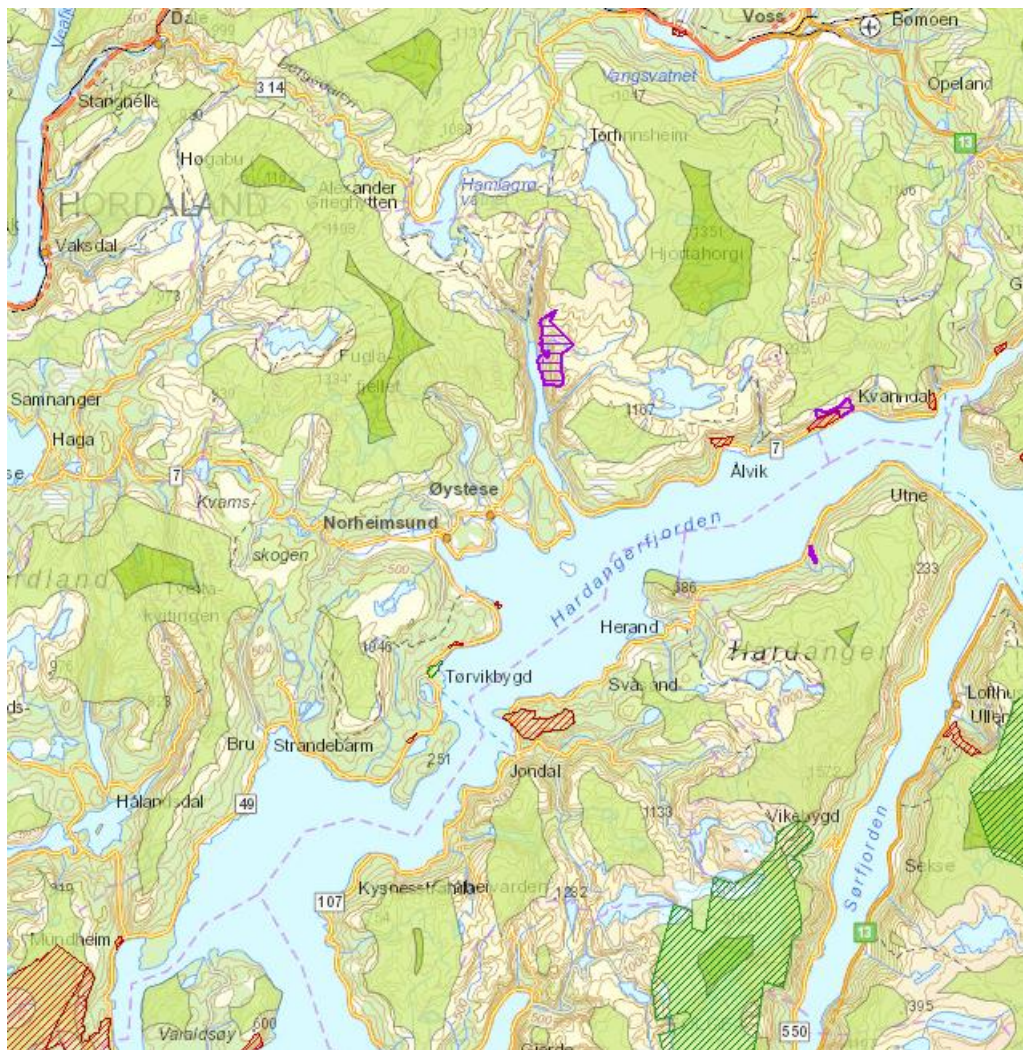
Friluftsliv	<ul style="list-style-type: none"> – Bergsdalen og Kvamsfjellene er et satsningsområde for Bergen og Hordaland Turlag. Områdets plassering kombinert med natur- og landskapsverdier gjør området unikt. Dette er et av de største gjenværende inngrepsfrie naturområdene i Hordaland og kun en god times biltur fra Bergen. Fiske-, Friluftslivs- og landskapsverdiene er anerkjent. Vi viser til oppdatert vernegrnlag for Øystesevassdraget utarbeidet av NVE og datert til juni 2018. Her påpekes viktigheten av at nedbørsfeltet inngår i et større sammenhengende område som en viktig verdi. Området strekker seg fra Vaksdalsfjellene i vest til Fykkesund i øst og Kvamskogen platået i sør til Bergsdalen og Vossafjellene i Nord. – Området har et ekspansivt og sammenhengende rute- og hyttenett. Ved Torfinnsvatnet har Voss Utferdslag en stor selvbetjent hytte. I år var det også satt opp en ny hytte i Torfinnsdalen, Nye Nansenbu. Viser ellers til Bergen og Hordaland Turlags innspill for videre detaljering av områdets friluftslivsverdier. – Del av analyseområde 17 som inngår i Voss kommune inkluderer Gråsida – Voss Jeger og Fiskarlag har spilt inn at dette er et av de mest verdifulle områdene i kommunen for friluftsliv, jakt og fiske. Området brukes hele året og er lett tilgjengelig. Det påpekes at området har det flotteste terrenget for jakt etter fjellrype som man kan ønske seg. Det er også godt fiske i de fleste vann i området. – I fjellområdene mellom Kvam og Voss drives det reinsjakt. Jakten i dette området har pågått i 90 år. Laget viser også til at området i Gråsida er inntegnet med omsynssone naturområde i Voss kommunes KPA, bestemmelsene peker på at det skal legges ekstra vekt på å ivareta naturfaglige kvaliteter ved vurdering av planer eller tiltak i området. 	
<i>Derfor</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Friluftslivsinteressene i området er uforenelig med vindkraft – Forum for natur og friluftsliv anbefaler at hele området ekskluderes fra det videre arbeidet. 	
Naturmangfold og fugl	<ul style="list-style-type: none"> – I dette området er det kjent tre reirplasser for jaktfalk. To av disse ligger i Vaksdal og den tredje ligger i Ullensvang i den sørlige delen av analyseområdet. Videre er det kjent hekking av både fjellvåk, dvergfalk, kongeørn og havørn i området. Det er videre kjent hekking av boltit helt sør i dette området. En annen hekkefugl her er blåstrupe. Hubro hekker både sentralt i nord og i sørøst i analyseområdet. 	

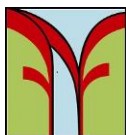
	<ul style="list-style-type: none"> – Det er påvist 141 arter som hekker eller som er rapportert med hekkkode i Artsobservasjoner i dette området. Det omhandler også både smålom og storlom, som vil være potensielle konflikter i de høyere liggende områdene. Det er også verdt å nevne at både haukugle og spurveugle er registrert hekkende, og begge disse artene er svært fåtallige i Hordaland. 	
<i>Derfor</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Området er anbefalt tatt ut basert på de ornitologiske kvalitetene. 	
Større sammenhengende naturområder	<ul style="list-style-type: none"> – Analyseområdet 17 har tilnærmet komplett overlapp med større, sammenhengende naturområder med urørt preg. Både på Osterøy, Kvamskogen, fra fuglafjell til Bergsdalen og område Hamlagrø -Torfinnsheim-Hjortahorgi og følgefonnhalvøya nord som også er inkludert i analyseområde 17 så er overordnet overlapp med resterende større, sammenhengende, naturområder tilnærmet total. Overlappen vises i flere kartlag blant annet kartlaget Sårbart høgfjellsområder av stor verdi. Kartlaget ble utarbeidet i arbeidet med fylkesdelplan for småkraftverk. Stor verdi var definert som: Område (på minst 25 dekar) over tregrensa som enten er; <ul style="list-style-type: none"> ○ Del av eit INON2008-området på minst 25 kvadratkilometer, eller ○ Eit regionalt friluftslivsområdet med verdi A eller B. – Store deler av Analyseområde 17 er begge deler. Det man burde vurdere verdien av er muligheten for å knytte områder sammen og beskytte og gjerne utvide korridorer som eksempelvis sammenhengen ved Karaldenuten som gjør at området som sentrerer rundt Hjortahorgi henger sammen helt til Folkedal i øst. – Figur 3. viser også at åpne områder på Folgefonna Nord utgjør en sammenheng med Folgefonna nasjonalpark og tilhørende verneområder ved Vikebygd. 	Naturbase
<i>Derfor</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Basert på tap av større, sammenhengende naturområder med urørt preg alene kan ikke analyseområde 17 inngå i det videre analysearbeidet. 	
Samlet belastning	<ul style="list-style-type: none"> – Vi viser til NVEs egne uttalelser «NVE registrerer at det har vært mye motstand blant organisasjoner og institusjoner som forvalter landskap og friluftsliv til nye vannkraftverk i Kvamsfjella med tilhørende innfallsporter (blant annet Kvittingen, Øystese, Fykkesund og Bergsdalen). Dersom alle omsøkte kraftverk og overføringer i dette viktige friluftsområdet med sårbart høyfjell får konsesjon vil dette etter vårt syn utvilsomt medføre en stor ulempe for friluftinteressene. I en totalvurdering av fordeler og ulemper for hvert enkelt tiltak mener NVE at 	

	<p><i>fordelene av kraftverk med høy produksjon og fordelene av regulerbar kraft må tillegges større vekt enn fordelene av elvekraftverk med lav produksjon.»</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Vi viser til oppdatert vernegrnlag for Øystesevassdraget utarbeidet av NVE og datert til juni 2018. Her påpekes viktigheten av at nedbørsfeltet inngår i et større sammenhengende område som en viktig verdi. Området strekker seg fra Vaksdalsfjellene i vest til fyksesund i øst og Kvamskogen plataet i sør til Bergsdalen og Vossafjellene i Nord. 	
Derfor	<ul style="list-style-type: none"> - Vurderingene når det gjelder kjerneområdet i dette analyseområdet er allerede tatt av NVE med litt hjelp av OED, da de overprøvde NVEs innstilling i Øystesevassdraget. Selv ikke regulerbar kraft var nok for å veie opp for summen av negative konsekvenser forbundet med en overføring av Vossadalsvatn. Et av de viktige poengene var verdien av det større sammenhengende området for natur, friluftsliv og reiseliv som strekket seg over store deler av dette analyseområdet. 	

Figur 3: INON, verneområder og analyseområde 17

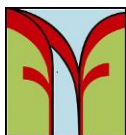
Analyseområde 16

Friluftsliv	<ul style="list-style-type: none"> - Tysnesfjellet er kartlagt og verdisatt som et svært viktig friluftslivsområdet i Tysnes sin kartlegging. - Hele området på Huftarøy i Austevoll som inngår i mest egnet område inngår også Nordsjøløypa et markaområde som er verdisatt til viktig. - Stord/Fitjarfjellene er viktig friluftslivsområder og et flott fjellområder helt i havgapet. Stord Jeger- og Fisker forening peker på at når Midtfjellet allerede er i drift så burde det være en enkel øvelse i samlet belastning og konkludere med at det ikke er rom for ytterligere utbygging lengre sør. <ul style="list-style-type: none"> o Foreningen viser også konkret til at det områder som benyttes til jaktprøveområder for fuglehund. o 200 meters sikkerhetsområde rundt vindkraftturbinene i eksisterende kraftanlegg trekkes frem og at dette gjør at aktivitet i området avgrenses i vinterhalvåret. - Sveio JFNF ligger vekt på naturtyper og landskapselementet når de omtaler åpne områder i kommunen. Området som tidligere var planlagt ligger i et område med lynghei og samtidig et naturområde utan inngrep. Det er den lengste kyststripa Sveio kommune har ut mot havområde Sletta. Deler av lyngheiområdet er nylig svidd av etter en brann. Lyngheier er på vikende front langs norskekysten, så det er viktig for mangfaldet og den visuelle opplevinga av naturen å verna om slike områder. Området viser kystlandskapet seg særleg godt fram ut mot havområdet sletta og mot Ryvarden kulturfyrt. Kulturfyret har rundt 30-40 000 besøkende årlig. Vindkraftanlegg vil dominere landskapet i et slikt området, lokalisert på omtrent samme nivå som Ryvarden kulturfyrt. - Bømlo har flere viktige regionale friluftslivsområder og statlige sikrede friluftslivsområder³⁵ 	<p>Naturbase Tysnesfjellet³⁶</p> <p>Naturbase Loddo - Vardefjellet³⁷</p>
Derfor	<ul style="list-style-type: none"> - Kartlagte friluftslivsverdier viser at det det er store verdier også i dette analyseområdet. FNF Hordaland råder til at hele analyseområdet tas ut av det videre arbeidet med Nasjonal ramme. 	

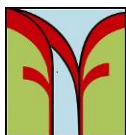
³⁵ Vedlegg H: Regionale friluftslivsområde + statlige sikrede områder

³⁶ Tysnesfjellet faktaark: <https://faktaark.naturbase.no/?id=FK00010510>

³⁷ Loddo – Vardefjellet faktaark: <https://faktaark.naturbase.no/?id=FK00006718>

<u>Sårbare høgfjellsområder</u>	<ul style="list-style-type: none"> - Tilnærmet hele det åpne området på Stord overlapper med sårbart høyfjell med stor verdi. - Tysnesfjellet er åpent området i stor del og området er kartlagt og verdisatt som sårbart høyfjell av stor verdi. 	
<i>Derfor</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Midtfjellet vindkraftanlegg ligger i dette område allerede – Sårbart høyfjell av stor verdi er en parameter som innbefatter både høyfjell, regionale friluftslivsområder og INON. Det fremstår da som et klart eksklusjonskriteriet. - Følgelig bør resten av området som er vurdert til sårbart høyfjell av stor verdi ekskluderes fra det videre arbeidet. 	
<u>Fugl</u>	<ul style="list-style-type: none"> - Koloni 1-6 av hekkekolonier uten spesifikt vern ligger innenfor analyseområdet. Det er utfordrende å vurdere om foreløpige eksklusjoner har ivaretatt arealene direkte, det er åpenbart at det ikke er lagt inn buffersone. Spesielt Hjartholmen utenfor Sveiokysten er ansett som den viktigste hekkekolonien uten formelt vern langs denne kyststripen. - I dette området er det kjent at hubro, fjellvåk, havørn og dvergfalk hekker, i tillegg til flere par med kongeørn. Konflikt med havørn må kunne forventes ved etablering av vindkraft i hele analyseområdet. - Tettheten av hubro er særlig stor i ytre deler av Sveio, Bømlo, ytre deler av Fitjar og på Austevoll. - Området har også flere kjente trekk- og overvintringsområder for vannfugl både på Stord, i Sveio og på Bømlo. Konsentrasjoner av trekkende fugler (inkl. landfugl som rovfugler og spurvefugler) forekommer særlig langs den ytre kystlinja (inkl. Austevoll, Bømlo og Sveio) og ved flere geografiske «flaskehals» i analyseområdet. Av sistnevnte kan særlig sørlige Bømlo og Mosterhamn trekkes fram, samt sørspissen av Tysnesøyna og Huglo, og Tittelsnes med Tittelsnesklubben (samt Karmøy, Bokn og Stong i Rogaland). - Det er registrert 171 arter med hekkekode i Artsobservasjoner i analyseområdet. 	Sjøfugl hekkekolonier som ikke er underlagt spesifikt vern
<i>Derfor</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Området er anbefalt tatt ut basert på de ornitologiske kvalitetene. 	
<u>Naturmangfold Utvalgte naturtyper – Kystlynghei</u>	<ul style="list-style-type: none"> - Åpne områder på Selbjørn er både Kystlynghei og et større område med urørt preg. Det er flere viktige områder med Kystlynghei i åpent området på Bømlo, Nordre og Søre Gissøyna, Vikaneset. Sætradalen og Haugemarka vest. 	

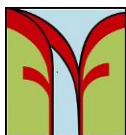

	<ul style="list-style-type: none"> - Tysnes kommune og Reksteren her er det store områder som er i meste egnet kategori disse områdene inkluderer blant annet flere områder med regnskog. - Regional kystsoneplan for Sunnhordland og ytre Hardanger har laget temakart som er relevant for 16 og 15. Blant annet temakart for marint naturmangfold³⁸ 	
<i>Derfor</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Svært viktige og viktige områder med Kystlynghei må ekskluderes fra videre arbeid. - Områder med regnskogsforekomster må ivaretas. I områder hvor det er flere lokaliteter over et større område bør det tas en vurdering som dekker et større området i stedet for å ekskludere små enkeltlokaliteter 	
Akkumulerte verdier	<ul style="list-style-type: none"> - Regional kystsoneplan for Sunnhordland og Ytre Hardanger peker på 14 områder som vurderes som regionalt viktige områder for landskap, natur, friluftsliv og kulturminne³⁹. - Vi ser at området 2 vedlegg I viser til blant annet til Møkster og dekker områder som ligger åpne i analyseområdet. Kombinasjonen her er flere sjøfuglreservat, verdifulle kystlyngheiområder, naturtyper i sjø og strandsonen av A og B-verdi, kulturminnerik strandsone rundt Møkster, landskap av stor verdi og til slutt inngår mesteparten av området i et regionalt viktig friluftslivsområde. - Området Fitjarøyane er både KULA landskap, men også et regionalt viktig område i kystsoneplanen. Påvirkning på dette området blir først og fremst gjennom landskapsvirkninger på omkringliggende områder, da øyene i seg selv er ekskludert. - Børøyfjorden og Espevær-Holsøyane ligger i Bømlo kommune og har en rekke verdier som er trukket fram fra sjøfuglreservat til verdifullt landskap og flere sjøbruksmiljø i fredningsklassen på Espevær. 	Regional kystsoneplan Sunnhordland og Ytre Hardanger ⁴⁰
<i>Derfor</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Alle de 14 områdene som er angitt i regional kystsoneplan må ekskluderes og det må utformes en buffersone basert på egenskaper til de viktigste verdiene i området. Kystlynghei og Dvergålegras er prioriterte naturtyper og lokasjoner med stor verdi må 	

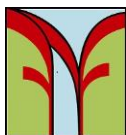
³⁸ [Vedlegg E: Marint Naturmangfold](#)

³⁹ [Vedlegg I Regionalt viktige område for landskap, natur, friluftsliv og kulturminne](#)

⁴⁰ Regional kystsoneplan Sunnhordland og Ytre Hardanger <https://www.hordaland.no/nn-NO/plan-og-planarbeid/regionale-planar/regional-kystsoneplan-for-sunnhordland-og-ytre-hardanger/>

	<p>ekskluderes. Dette er spesielt viktig for områder som inngår i ett nettverk og som har en viss størrelse. Det er vanskelig å se at områder som er utpekt som spesielt viktig for sjøfugl kan inngå i områder som utpekes som mest egnet til vindkraft.</p>	
Tidligere vedtak	<ul style="list-style-type: none"> – Langevåg vindkraftverk ble avslått, etter innsigelse fra blant annet Riksantikvaren og Fylkesmannen og en negativ innstilling fra et samlet kommunestyret på Bømlo. Vestre del av det omsøkte kraftverket ligger åpent området på Bømlo. Bømlo har også tidligere i kommunens klima- og energiplan 2009-2014 slått fast at det ikke er aktuelt med etablering av vindkraftanlegg i kommunen. 	
<i>Derfor</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Vindkraftanlegg gir store og varige inngrep i natur og landskap, som er relativt sett større enn andre energitekniske inngrep som er vurdert tidligere. FNF Hordaland ønsker at kunnskapsgrunnlaget for analyseområdene må inkludere en oversikt over omsøkte energitekniske inngrep, vind- og vannkraft, men også linjeutbygging hvor det er blitt avslag eller hvor trase har blitt flyttet for å redusere landskapsvirkninger. Ingen slike inngrep er i nærheten av å gi de samme konsekvensene som vindkraftanlegg på land og en slik oversikt vil gi et godt utgangspunkt for ytterligere ekskluderings basert på landskapsvurderinger som allerede er gjort. 	

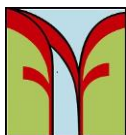
Analyseområde 15

Naturmangfold og Fugl	<ul style="list-style-type: none"> - I dette området er det kjent seks reirplasser for jaktfalk, og det ene paret som hekker her er det eneste paret i Hordaland som har klart å få unger på vingene årlig i den perioden prosjektet har pågått (med unntak av 2017). Dette området ligger på nordsiden av Åkrafjorden. De øvrige ligger alle på sørsiden av fjorden i den østlige halvdel av analyseområdet. Tilstedeværelsen av jaktfalk er en klar indikasjon på rike rypeforekomster i området. Kongeørn hekker med flere par fordelt over fjellområdene i så å si hele analyseområdet. I fjellområdene sør for Etne finnes særlig rike våtmarkslokaliteter med regelmessig tilhold av bl.a. hekkende jordugle, hubro og smålom. - Det er også kjent boltit i grensetraktene mot Rogaland. - Det er registrert totalt 260 arter med hekkkode i Artsobservasjoner i analyseområdet. 	
<i>Derfor</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Området er anbefalt tatt ut basert på de ornitologiske kvalitetene. 	
Friluftsliv og større sammenhengende naturområder, landskap	<ul style="list-style-type: none"> - Det åpne området i Kvinnherad vest inkluderer området Mjelkhaug, Ulvanosa og Englafjell. Det åpne området har store friluftslivsinteresser og deles mellom det svært viktige området Ulvanoset-massivet og Mjelkhaug – Mannen – Englafjell verdisatt som et viktig område. - Det åpne omtalte området sammenfaller også med et større inngrepsfritt område som også i sin helhet er inkludert i sårbart høyfjell av stor verdi i Fylkesdelplanen for småkraftverk i fylket. - Området rundt Maringsvatnet er også åpent, også her sammenfaller dette med friluftslivsområde og inngrepsfrie områder. - Området rundt Vardafjell er også åpent – området har en eksisterende sammenheng med Folgefonna nasjonalpark. - Området rundt Bjørnebærnuten er også åpent i vest ligger det åpent området inn i det svært viktige friluftslivsområdet Blådalen – området beskrives som et helårlig turområde, med gode muligheter for jakt og fiske. 	<p>Blådalen faktaark ⁴¹</p> <p>Ulvanosa-massivet faktaark⁴²</p> <p>Mjelkhaug – Mannen – Englafjell⁴³</p>

⁴¹ <https://faktaark.naturbase.no/?id=FK00010940>

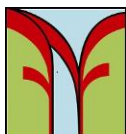
⁴² <https://faktaark.naturbase.no/?id=FK00010684>

⁴³ <https://faktaark.naturbase.no/?id=FK00010850>

	<ul style="list-style-type: none"> - Sør for Åkrafjorden har man et åpent område som er et stort sammenhengende naturområde fra Etne til Seljestad. Området er delvis overlappende med Villreinområde Skaulen-Etnefjell og det regionalt svært viktige friluftslivsområdet Etnefjellene med den nasjonalt anerkjente gullruten. Friluftslivsinteressene sør for Åkrafjorden er utfyllende beskrevet i innspill fra Haugesund Turistforening. - Sørøst i analyseområdet rundt Skaulen finner vi også at åpne områder sammenfaller med regionale villreinområder Skaulen-Etnefjell og inngrepsfrie områder, samt at det inngår i nedbørsfeltet til det vernede vassdraget Hamrabøåna (VID 036/1) - Etne inngår som et kulturhistorisk landskap av nasjonal verdi. - Langs nordsiden av Åkrafjorden har man ett av tre områder i fylket som er klassifisert som Storkupert hei med stor verdi. 	Rapport 07-2011 Aurland Naturverkstad ⁴⁴
<i>Derfor</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Tilnærmet hele analyseområde faller vekk når man tar hensyn til svært viktige friluftslivsområder, regionale villreinområder og ellers større, sammenhengende naturområder og eventuelle sammenhenger/korridorer mellom slike. FNF Hordaland tilråder at analyseområdet 15 tas ut av det videre arbeidet. 	
<u>Verneplan for vassdrag</u>	<ul style="list-style-type: none"> - De åpne områdene sør for Åkrafjorden har stort overlap med verneplan for vassdrag: Saltåna (VID 042/3), Vaula m/ Langfossen (VID 042/1), Åbødalsvassdraget (VID 037/2), Etnevassdraget (VID 041/1) og Vikedalselva (VID 038/1). - I nordøst vil deler av Opovasdraget m/Låtefoss inngå, denne delen av området inngår også i et inngrepsfritt område. 	
<i>Derfor</i>	<ul style="list-style-type: none"> - I tråd med prosessen om supplerende vern hvor forvaltningen er forespurt om blant annet å vurdere om deler av vernede vassdrag behøver ytterligere vern etter naturmangfoldloven forutsetter FNF Hordaland at dette gjennomføres før et området eventuelt inkluderes i et åpent området. Alternativet er å utelukke nedbørsfelt til vernede objekter i sin helhet. 	

⁴⁴ <https://www.hordaland.no/globalassets/for-hfk/plan-og-planarbeid/diverse-dokument/2011-07-verdivurdering-av-landskap-i-hordaland-fylke.pdf>

Konklusjoner

FNF Hordaland oppsummerer med at det kan trekkes tre konklusjoner ut fra kunnskapsgrunnlaget som er lagt frem:

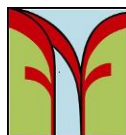
- 1) Kunnskapsgrunnlaget i Hordaland for de 4 analyseområdene er godt nok til å konkludere med at videre analyse er overflødig. Dette er områder med vesentlige verdier som er uforenlig med vindkraft. Ingen analyseområder i Hordaland kan inngå som mest egnet område for vindkraftverk på land.
- 2) Stortingets bestilling kan ikke gjennomføres, men direktorat og departement kan lage et kart som viser de områdene hvor det er uaktuelt med vindkraftverk. Et slikt arbeid bør gjennomgås på nytt når kunnskapen som er under oppbygging er klar.
- 3) Dersom rammen likevel skal gjennomføres i henhold til bestilling må den «restartes» for å sikre lokal og regional medvirkning og forankring. En slik omstart vil også ivareta at viktige kunnskapselementer som er under oppbygging kan inkluderes.

SAMLET BELASTNING – i vest er summen av unødvendige inngrep allerede for høy

Vi har nettopp vært igjennom det store bekkerøveriet som visualiseres av figur 2. hvor antall kraftstasjoner er satt opp mot effekt. Fra 2000 til 2014 så er det en økning fra 627 til 977 kraftstasjoner, mens økningen i effekt har vært på i overkant av 3100 MW. Med andre ord så har antall kraftstasjoner økt med 55% og installert effekt økt med 11%. Det er jo for så vidt ikke noe nytt, men i hele denne perioden har organisasjonene argumentert målbevisst for at resultatet ikke står i samsvar med kostnadene. Nyere forskning peker også på at miljøkostnadene er større ved småkraftverk sammenlignet med større vannkraftutbygginger og ikke minst med oppgradering av eksisterende anlegg.⁴⁵ Samt at naturkostnader kun ivaretas gjennom konsesjonsprosessen, i etterkant gis det tillitsbaserte romslige og fleksible konsesjoner slik at utbygger kan optimalisere bedriftsøkonomisk mens samfunnshensyn ivaretas av NVE med innspill fra andre regionale forvaltningsledd. Det vi vet er at så lenge naturkostnader ikke har en avklart verdi i MTA fasen så vil naturverdier tape dobbelt i saker hvor det gis konsesjon.

Vi må ta ansvar for sammenhengene vi kjenner. Miljødirektoratet slår fast at vindkraftverk er arealkrevende og at egnete områder for vindkraft i Norge ofte sammenfaller med gjenværende, større naturområder. Omfattende vindkraftutbygging vil føre til en betydelig reduksjon i en type areal som har egenskaper og kvaliteter man ikke finner andre steder. Direktoratet påpeker også at slike områder har «*på generell basis stor verdi for mangfoldet av friluftsområder, natur og landskap i Norge, og for naturens evne til klimatilpasning.*»

⁴⁵ Lillesund Et. al. Comparing land use impacts using ecosystem quality, biogenic carbon emissions, and restoration costs in a case study off hydropower plants in Norway

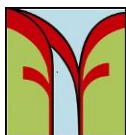
Vi skal egentlig jobbe på spreng for å rehabilitere ødelagt natur i Norge. Vi er forpliktet til Aichi mål som tilsier at 15% av ødelagt natur skal være fikset innen 2020. Selv om det er et hårete mål så kan ikke forvaltningen snu på flisa og sette i gang et arbeid for å redusere andelen intakt natur betydelig. NINA rapport 1410 Grønn infrastruktur peker også på fragmentering på grunn av bygging av vei, hytter og energitekniske inngrep er utfordringen for grønn infrastruktur i fjell og tundra. Vi vet hva utfordringene er – og vi vet også at løsningen umulig kan være å planlegge en ny storstilt nedbygging av inngrepsfri natur. Hvis spørsmålet er klima eller miljøet kan ikke svaret blir riktig, da er det spørsmålet som er feil.

På vegne av organisasjonene
Ørjan Sælensminde
Koordinator FNF Hordaland

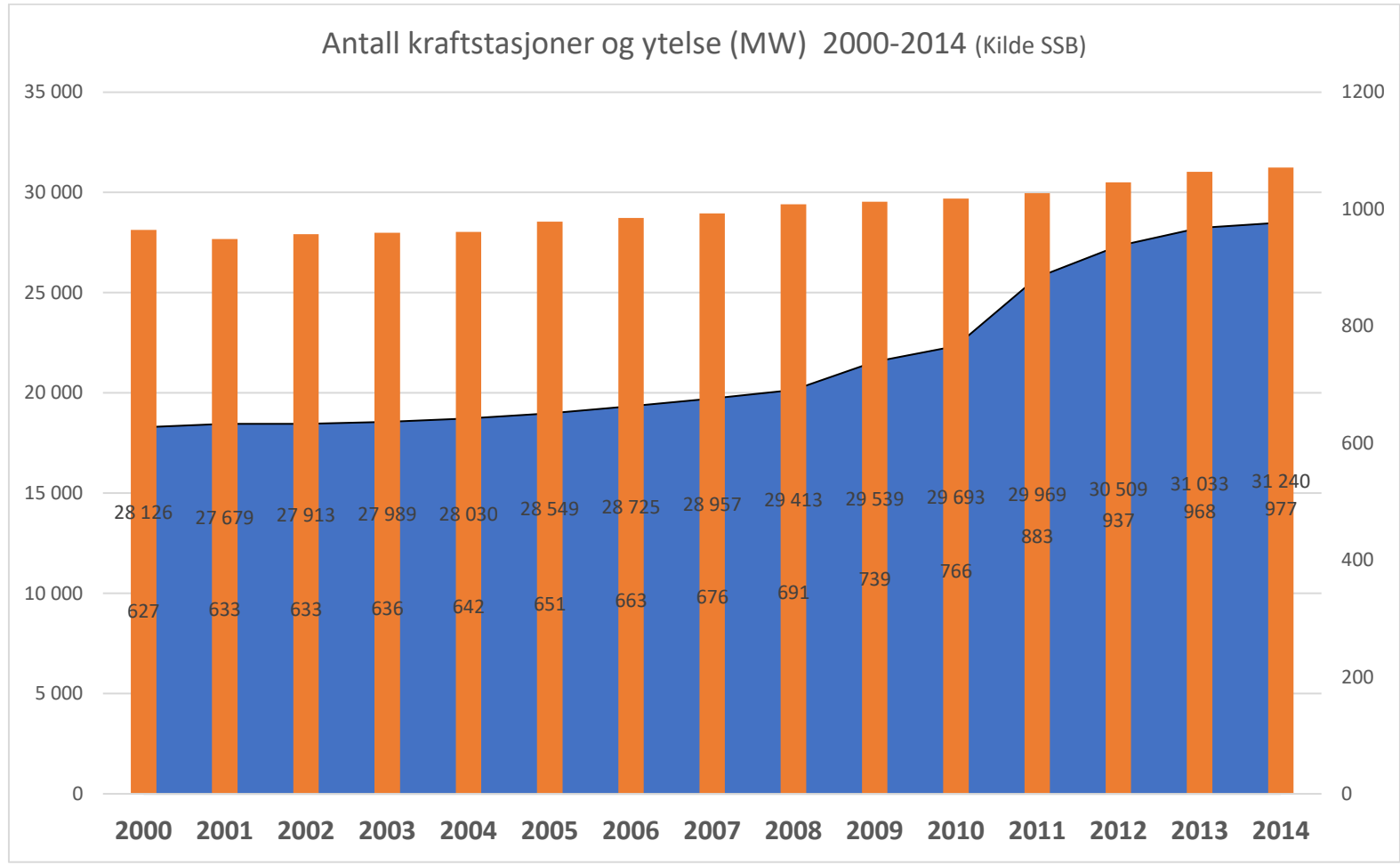
FNF Hordaland er et samarbeidsforum for natur- og friluftsansjoner i Hordaland, som arbeider for å ta vare på natur- og friluftinteressene i fylket. Per i dag er det 10 organisasjoner tilsluttet FNF Hordaland: Bergen og Hordaland Turlag (DNT), Naturvernforbundet Hordaland, Norges Jeger- og Fiskerforbund Hordaland, Bergen og Omland Friluftsråd, Norsk Ornitologisk Forening Hordaland fylkeslag, Hordaland fylkeskystlag, Norsk Botanisk Forening Vestlandsavdelingen, Syklistenes Landsforening Bergen og omegn, Voss Utferdslag (DNT) og Voss Kajakkklubb. Sammen representerer organisasjonene rundt 39.000 medlemmer i fylket.

ELEKTRONISK KOPI

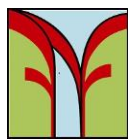
Fylkesmannen i Hordaland
Hordaland fylkeskommune
Miljødirektoratet
Klima- og miljødepartementet
Olje- og energidepartementet

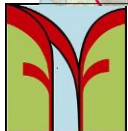
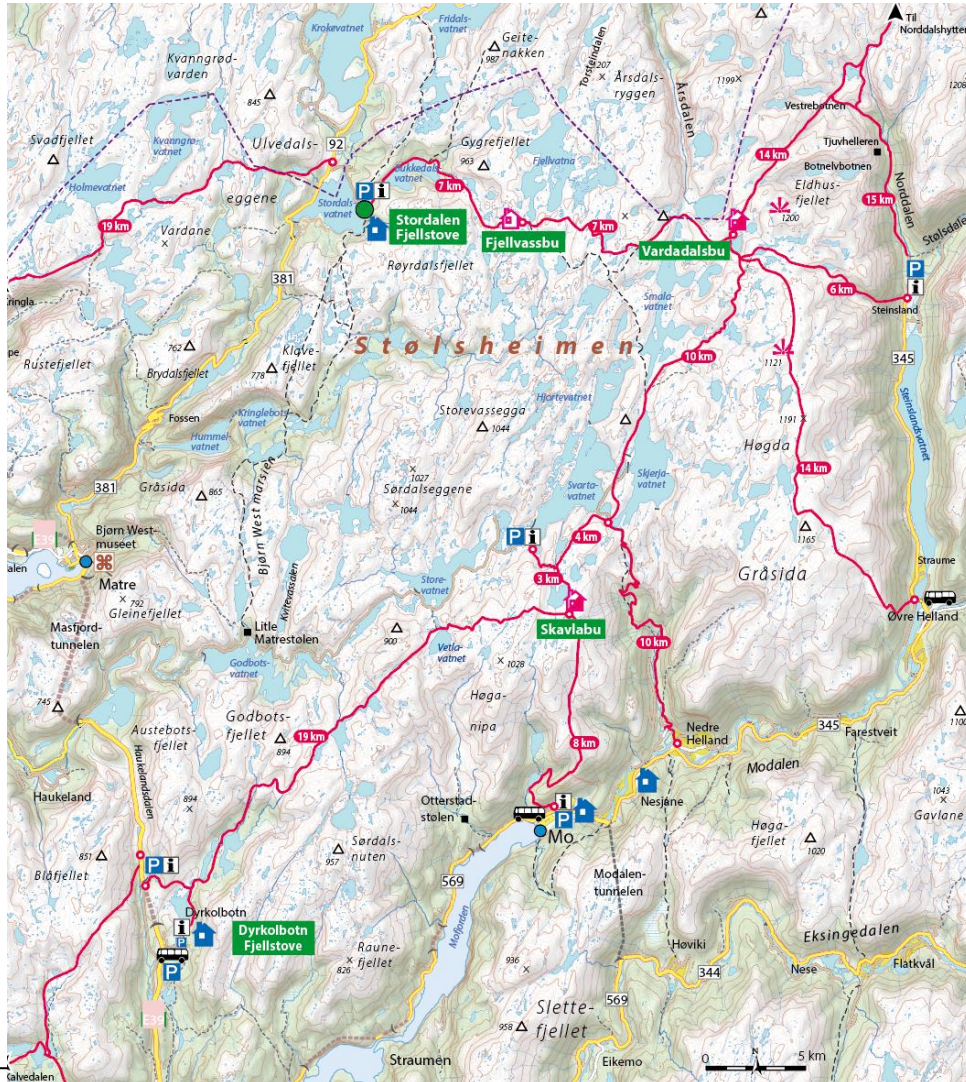
Vedlegg A: Kraftstasjoner- og effektutvikling vannkraft

Figur 4: Effekt opp mot antall kraftstasjoner kilde SSB

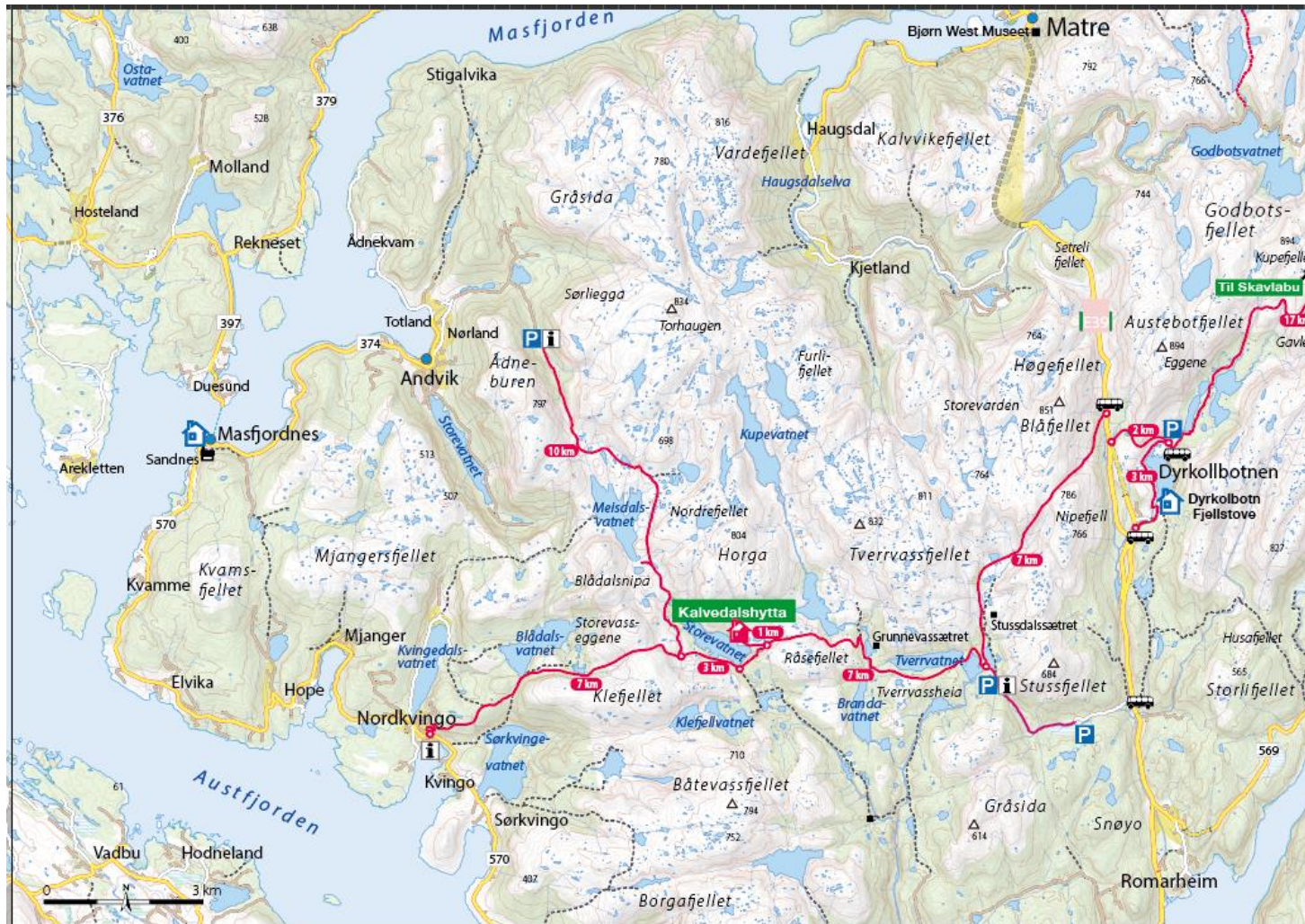

Vedlegg B: Tavlekart med turinformasjon for Stølsheimen (Aktuell for analyseområde 18)

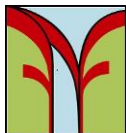

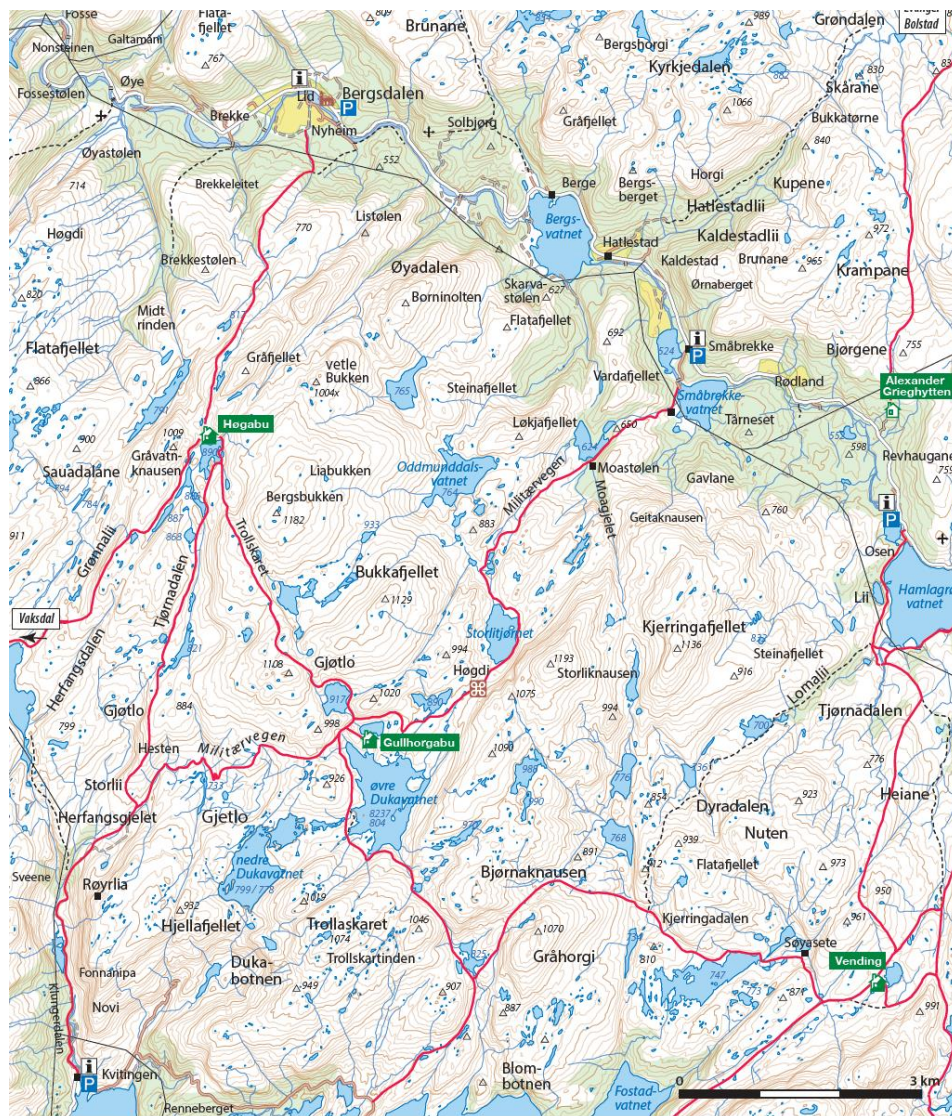
Forum for natur og friluftsliv
HORDALAND

Tverrgt. 4-6, 5017 Bergen
hordaland@fnf-nett.no | 55 33 58 19 / 40 49 70 74
www.fnf-nett.no/hordaland
Org. nr.: 918 407 855

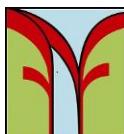

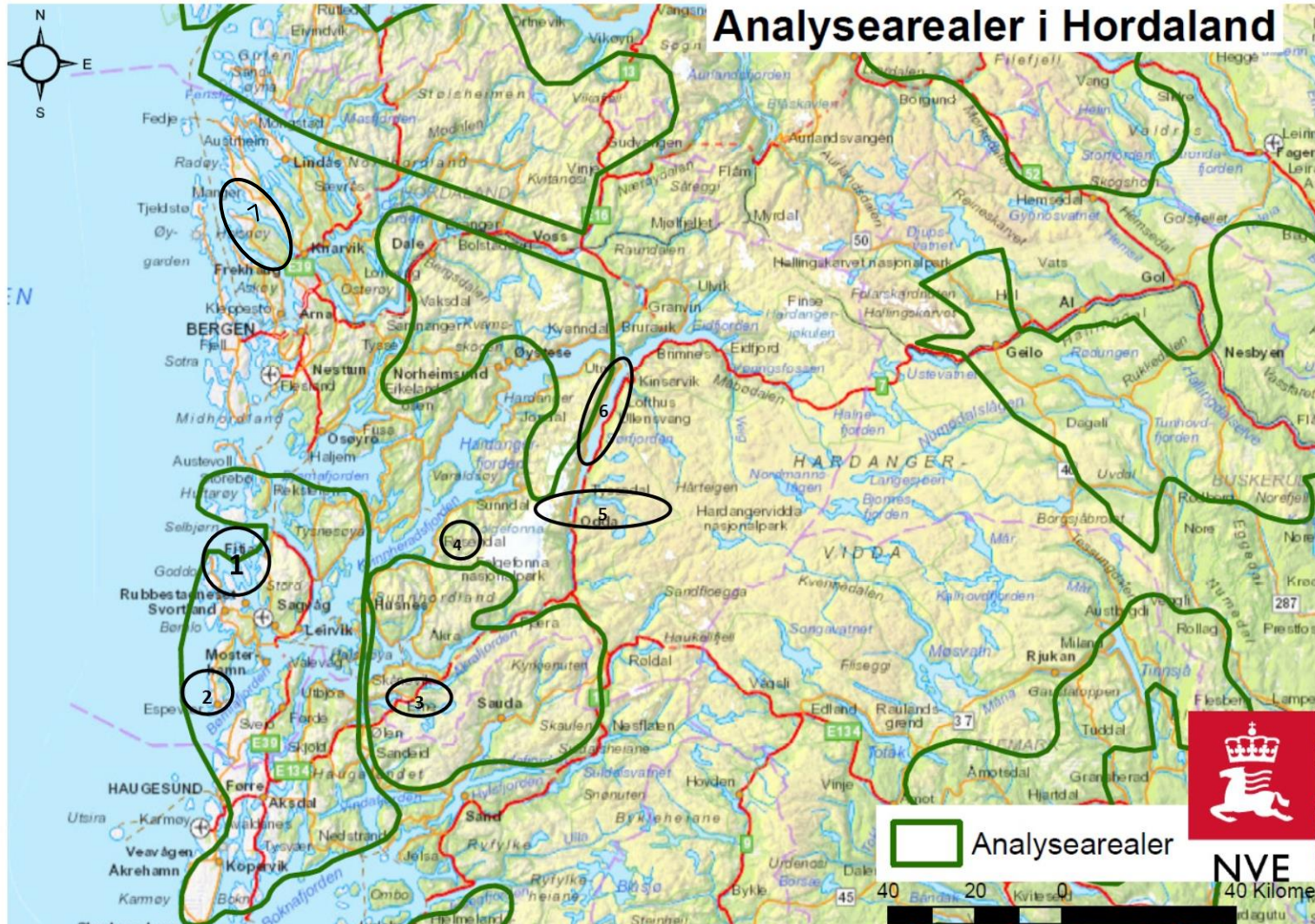
Figur 5. Sørvest Masfjorden - Aktuell analyseområde 18

Figur 6: Analyseområdet 17 - Tavle med turinformasjon

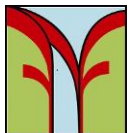

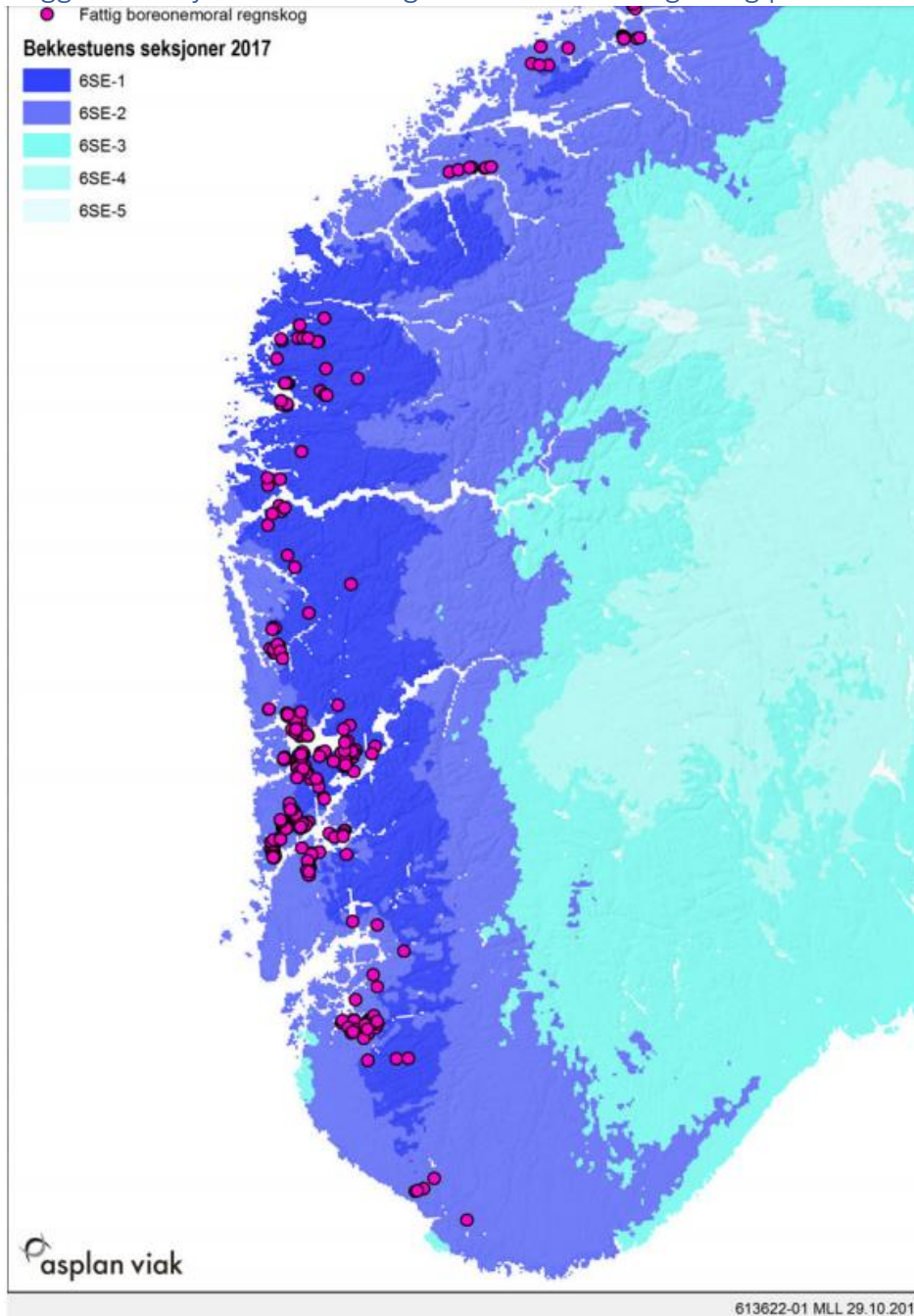
Vedlegg C:

KULA kart

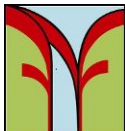
- 1) Fitjarøyane
- 2) Søre Bømlo
Hespriholmen
- 3) Etne
- 4) Rosendal
- 5) Indre
Sørfjorden
- 6) Ytre
Sørfjorden
- 7) Den Indre
Farleia

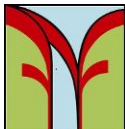
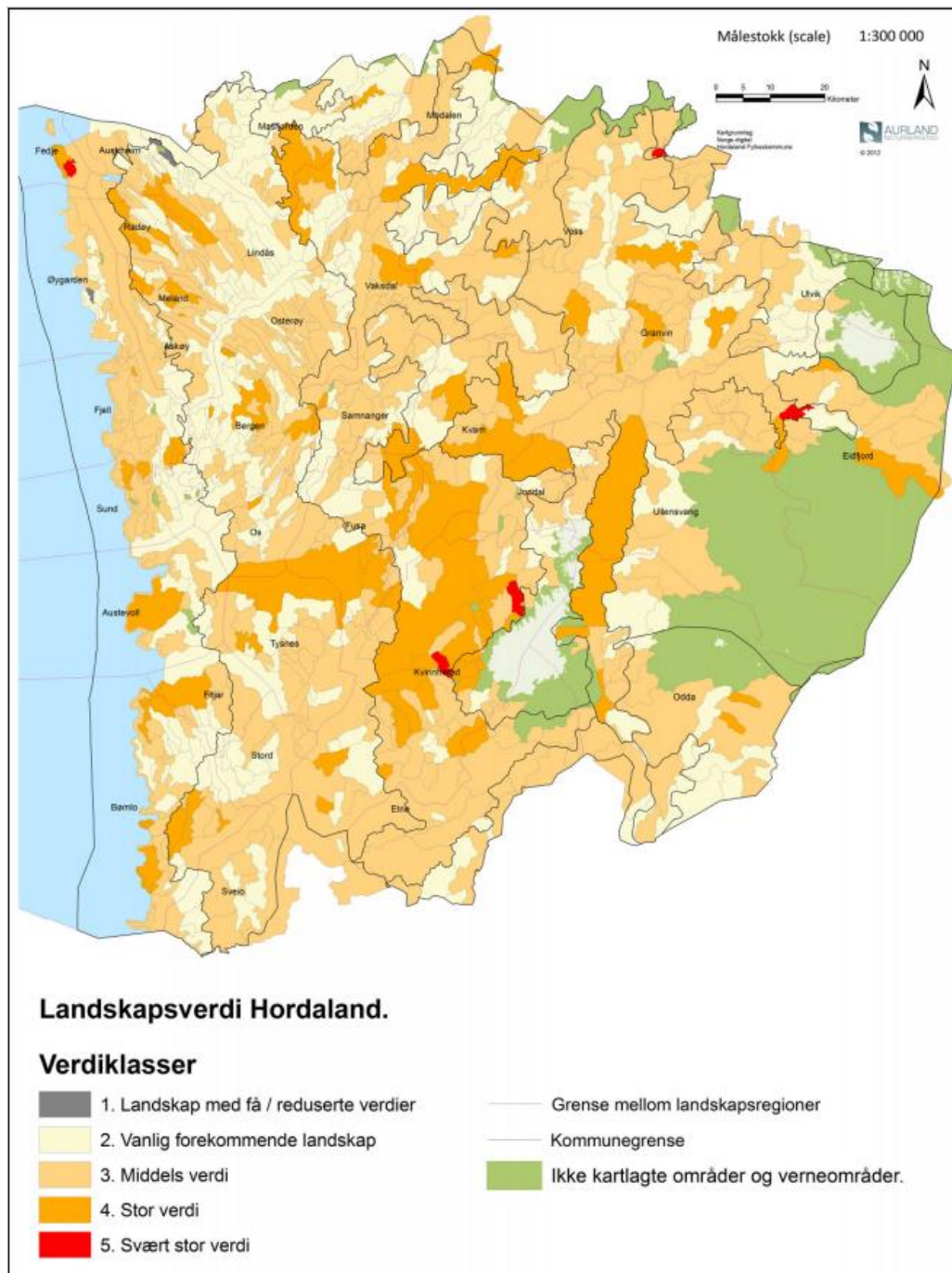
Vedlegg D: Lokasjoner med Fattig Boreonemoral Regnskog på Vestlandet

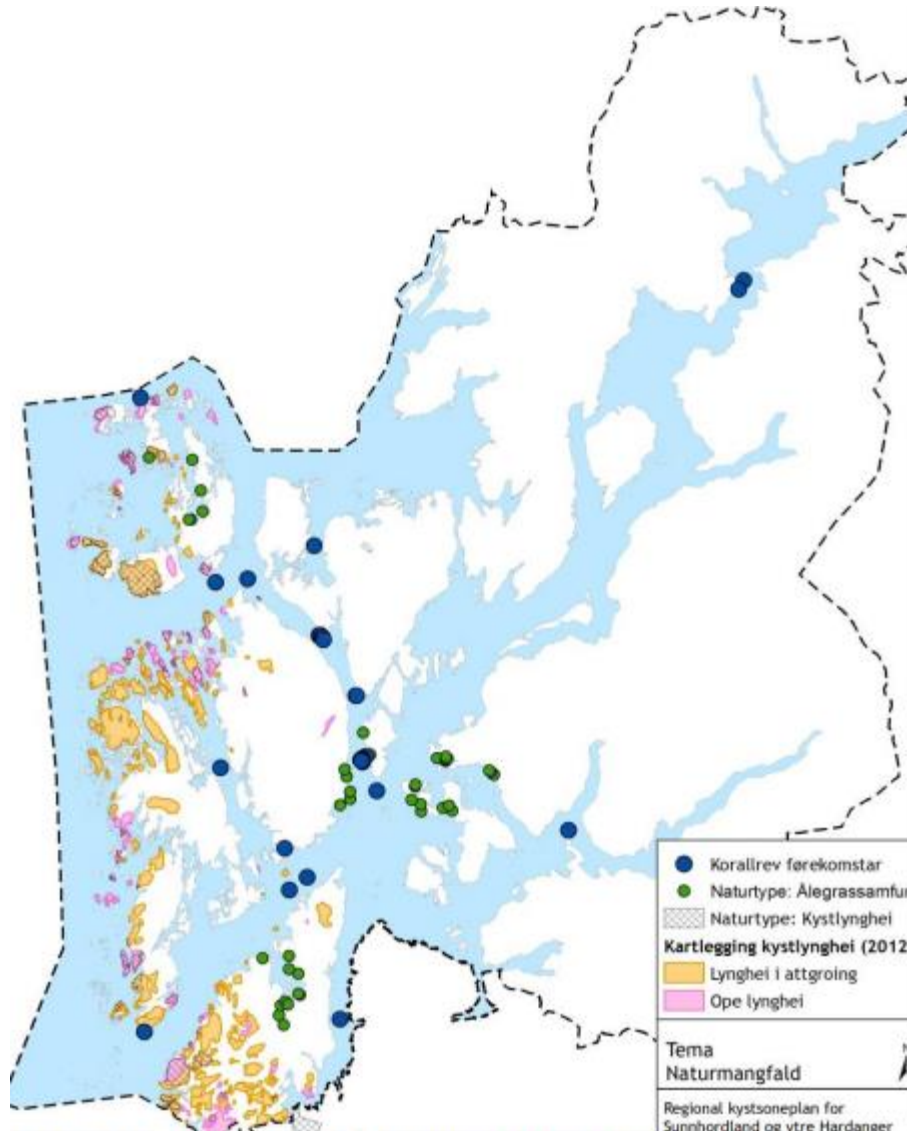
Figur 10 Fordeling av lokaliteter av fattig boreonemoral regnskog i forskjellige bioklimatiske seksjoner. Prikkene representerer kartlagte lokaliteter av typen og de er distribuert i både O3 sterkt oseanisk seksjon (6SE-1) og O2 klart oseanisk seksjon (6SE-2). Det er lite eller ingen ting i O1 svakt oseanisk seksjon (6SE-3), OC overgangsseksjon (6SE-4) eller C1 svakt kontinental seksjon (6SE-5).

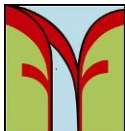
Vedlegg E: Landskapsverdier i Hordaland

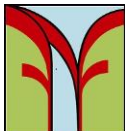
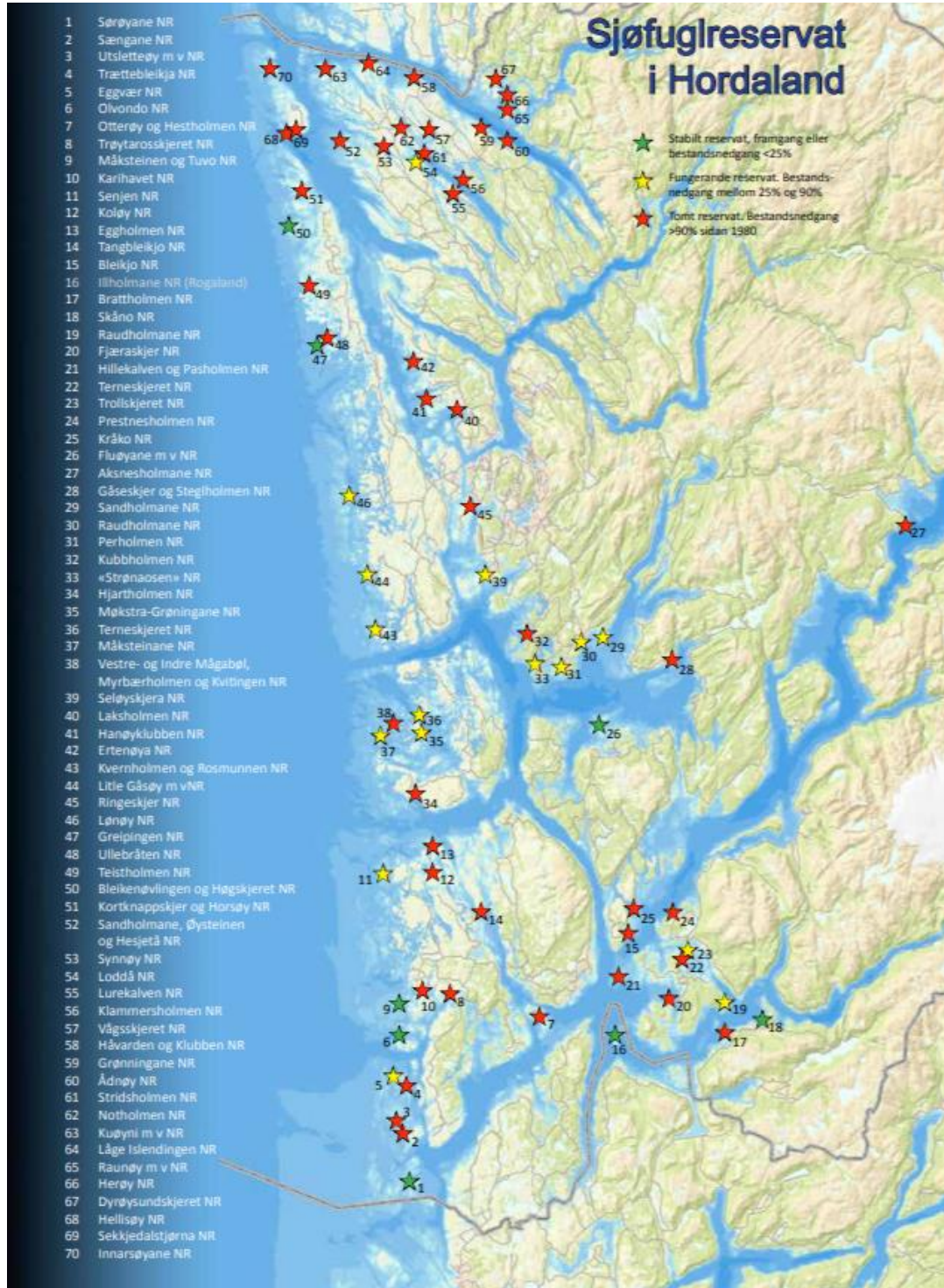
Vedlegg E: Marint Naturmangfold

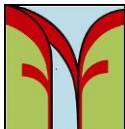
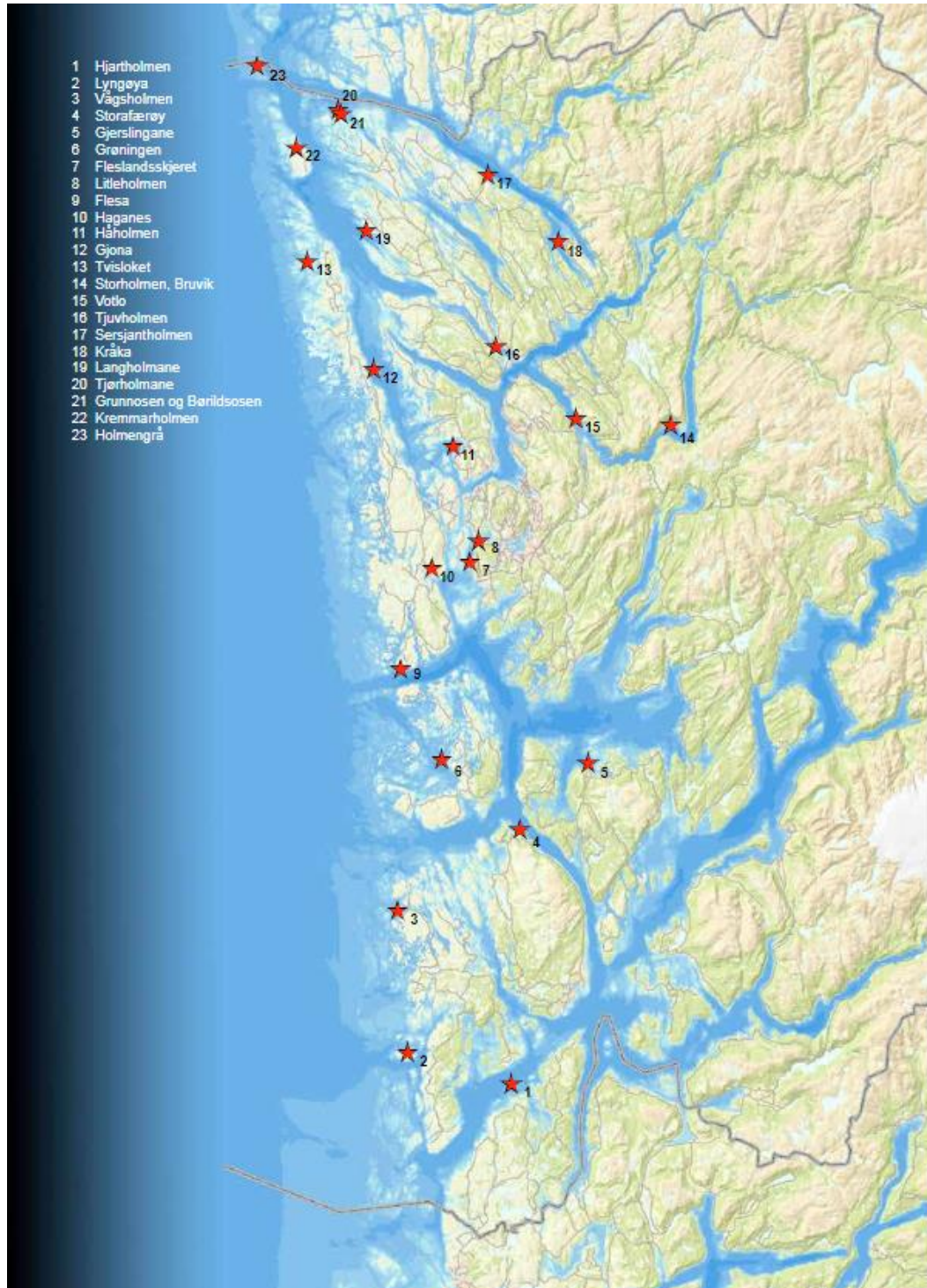
Figur 3. Temakart Marint naturmangfold; Korallrev forekomstar, ålegrassamfunn og kystlynghei.

Vedlegg F: Sjøfuglreservat

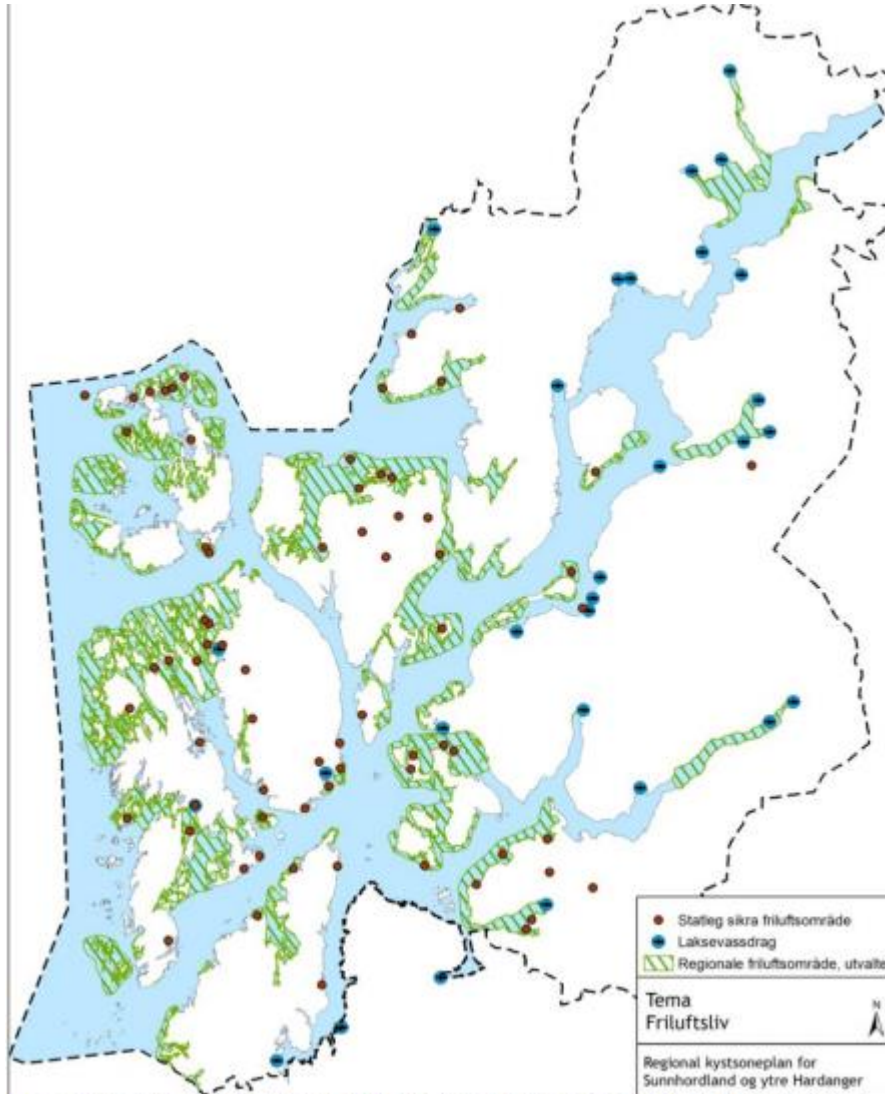
Vedlegg G: Hekkekolonier uten formelt vern

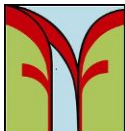
Forum for natur og friluftsliv
HORDALAND

Tverrgt. 4-6, 5017 Bergen
hordaland@fnf-nett.no | 55 33 58 19 / 40 49 70 74
www.fnf-nett.no/hordaland
 Org. nr.: 918 407 855

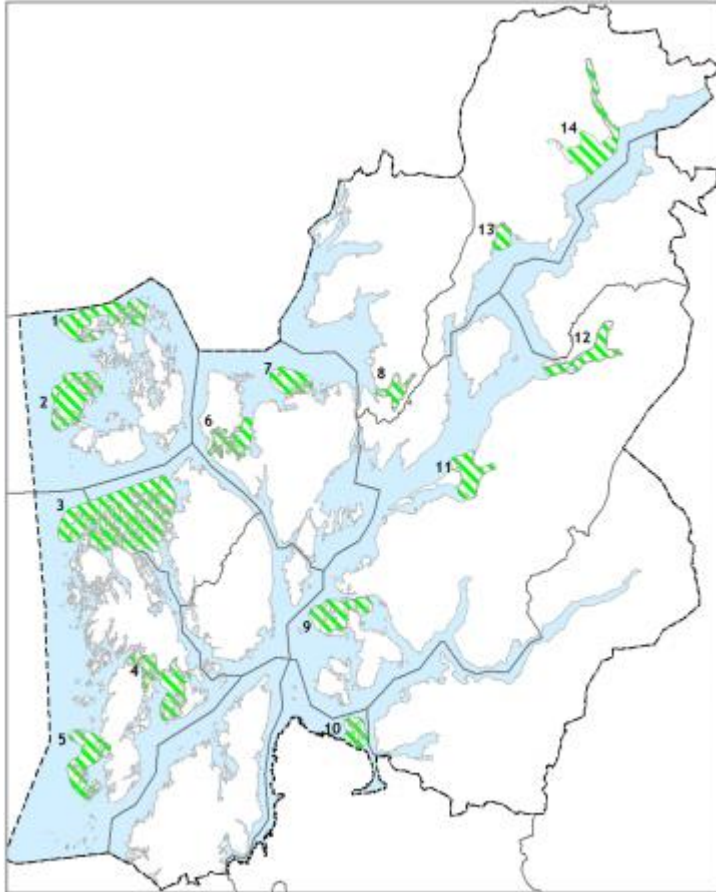
Vedlegg H: Regionale friluftslivsområde + statlige sikrede områder

Figur 6 Temakart friluftsliv; Regionale friluftsområde, statlig sikra friluftsområde og anadrome laksevassdrag.

Vedlegg I: Regionalt viktige område for landskap, natur, friluftsliv og kulturminne

Figur 8. Arealsoner landskap for regionalt viktige områder for landskap, natur, friluftsliv og kulturminne.

